

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Špur

VLOGA RELIGIJ PRI RAZVOJU EVROPSKIH INTEGRACIJ

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Špur

Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak
Somentor: doc. dr. Marjan Smrke

VLOGA RELIGIJ PRI RAZVOJU EVROPSKIH INTEGRACIJ

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

*Vsako čutenje in dejanje se nekje začne in nekje konča.
Vprašanje je le ali začetek in konec prepoznamo
ter kako se na poti med njima prepoznamo sami.*

Hvala mentorici in somentorju za vso pomoč pri oblikovanju diplomskega dela in
vsem najbližjim za podporo in zaupanje.

VLOGA RELIGIJ PRI RAZVOJU EVROPSKIH INTEGRACIJ

Različne religije so se skozi čas in prostor med seboj bojevale, tolerirale, oblikovale in spreminjale. Vloga religij je pri oblikovanju sodobne družbe pomembna. V diplomskem delu sta prikazana vrednostna koncepta krščanstva in islama ter njun zgodovinski oris v procesu združevanja Evrope. Kako se združena Evropa sooča z institucijami obeh religij in zagotavlja pravno varstvo na področju religij in verovanja – pravico do verovanja in prepovedjo diskriminacije na osnovi vere? Evropska unija ni dovršen pojem, saj se razvija in širi, zato se posledično spreminjata tudi vloga in položaj religij. V nadaljevanju diplomsko delo osvetljuje primere, ki prikazujejo kompleksen odnos cerkva do političnih potez, povezanih s širitvijo Evrope, ter spreminjanje identitete Evropske unije, saj so njeni prebivalci na vztrajanja pri zastarelih doktrinah odgovorili s procesom sekularizacije. Na koncu diplomsko delo poda nekatere možne zaključke, ki se nanašajo na prihodnji medsebojni odnos religij in ter njun odnos do razvijajoče se moderne Evrope. Prihodnja podoba Evrope se oblikuje izven religijskih načel.

Ključne besede: religija, Rimskokatoliška cerkev, islam, Evropa, razvoj.

THE ROLE OF RELIGION IN DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTERATIONS

Different religions have been fighting, tolerating each other, shaping and changing through time and place. In the development of modern society the role of religion is very important. In my thesis the value systems of Christianity and Islam are shown and their historical overview throughout the process of uniting Europe. How the united Europe is dealing with institutions of both religions and how does it ensure a fundamental right to belief and provide protection against discrimination on the basis of religion? The European Union is not a finalised concept since it develops and enlarges, therefore consequently also the role and position of religion is changing. My thesis then focuses on showing the examples of complex relations among churches and political decisions on the European Union's enlargement and how the identity of the European Union has been changing since their citizens rejected the persistency of some outdated doctrines with the process of the secularization. In the conclusion my thesis gives some possible answers regarding future relations between these two religions and between religion and modern developing Europe.

Key words: religion, Roman Catholic Church, Islam, Europe, development.

KAZALO

1. UVOD.....	7
2. POJMOVNA IZHODIŠČA.....	11
2.1 Definicija religije.....	11
2.2 Definicija cerkve.....	14
2.2.1 Rimskokatoliška cerkev.....	14
2.2.2 Islam.....	16
2.3 Evropske integracije.....	17
3. RAZMERJA MED DRŽAVO IN CERKVIJO.....	20
3.1 Prepoved diskriminacije in temeljne svoboščine na področju religije..	20
3.2 Pravo o verstvih v Evropski uniji.....	22
3.3 Modeli odnosov med državo in cerkvijo.....	24
3.4 Sveti sedež kot mednarodni politični akter.....	26
4. RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV IN NJENA VLOGA V EVROPI.....	28
4.1 Vrednote, ideje in kultura.....	28
4.2 Rimskokatoliška cerkev in proces združevanja Evrope.....	30
5. ISLAM IN NJEGOVA VLOGA V EVROPI.....	35
5.1 Vrednote, ideje in kultura.....	35
5.2 Zgodovinski oris in vloga islama v Evropi.....	37
5.3 Strah Evrope pred islamom.....	39

6. ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE.....	42
6.1 Širitev Evropske unije leta 2004.....	45
6.1.1 Primer Poljske.....	46
6.2 Turčija na poti v Evropsko unijo.....	48
6.3 Prihodnja širitev Evropske unije na Jugovzhodno Evropo.....	51
7. PRIHODNJA PODOBA EVROPE.....	54
8. SKLEP.....	57
9. SEZNAM LITERATURE.....	60

1. UVOD

Ko sem se odločala o temi, ki bi jo želela »vzeti za svojo« pri izdelavi diplomske naloge, sem razmišljala predvsem, kako bi lahko najbolje združila svoj študij mednarodnih odnosov s povsem družbeno temo, ki se ji politika preveč nerada neposredno posveča, skoraj izogniti se ji hoče, hkrati pa je prav politika tista, ki ustvarja situacijo takšno, kakršna je. Religija oziroma verska pripadnost je skozi zgodovino predstavljala ločnico med narodi, državami, celo kontinenti. Pa ne samo to, religije so zaradi teženj po širjenju in razvoju slej ko prej prišle v konflikt z drugimi religijami. Interesi cerkva so se nemalokrat prelagali na pleča vernikov, kajti izgovori, da so cerkveni interesi predvsem verske narave in v želji služiti bogu v dobro vernikov, so se skozi stoletja pokazali kot zavajajoči. Vsako združenje ima tendenco k razvoju, rasti in širjenju. Tudi cerkveno. Marsikatera vojna se je pričela v imenu boga in končala nič kaj sveto – z mednarodnimi pogajanjmi, ki pa so bila predvsem politične narave.

Vse to me je pripeljalo do razmišljanja o prepletenosti religij, držav in politike. Kako in na kakšen način je eno z drugim povezano? V kolikšni meri eno drugo determinira oziroma označuje? Kolikšen vpliv in moč poseduje v odnosu do drugega?

Vsa ta vprašanja sem povezala s ciljem po izpostavitvi težnje najvplivnejših religij, po igranju vloge v evropski politiki in izoblikovala sedeči hipotezi, ki ju bom skozi diplomsko delo raziskala in poiskala odgovore nanju:

Rimskokatoliška cerkev in islam imata velik vpliv na razvoj evropskih integracij.

Rimskokatoliška cerkev v odnosu do islama goji superiorno vlogo pri oblikovanju evropske identitete.

Raziskovanje in pridobivanje pomembnih informacij je temeljilo na prebiranju knjig, člankov, raziskav, uradnih in neuradnih izjav ipd. Razločevanje med osebnimi mnenji in stališči na eni strani ter uradnimi pa je zahtevalo veliko pozornosti in kritične distance. V diplomu sem zato vnesla določene osebne komentarje in jih podprla z uradnimi stališči in strokovnimi mnenji ter opisi. Še posebej bi rada izpostavila težavo, s katero sem se soočala pri prebiranju vse te literature, in sicer pristranskost, podton, ki so ga številni avtorji uporabljali v svojih pisanjih, in tudi namerno subjektivnost pri strokovnem ocenjevanju določenih razmer.

Ljudje se nehote opredeljujejo do določenih tem in v kolikor se tega zavedamo, lahko to tudi nadzorujemo in se tako skušamo kar se da približati objektivnosti. Tudi sama se pri pisanju diplome soočam s tovrstnimi vprašanji, pa vendar želim prikazati objektivna dejstva in povzeti zaključke na podlagi objektivnih dejstev in ne na podlagi enostranskih izjav, ki so lahko zavajajoče.

Delo temelji na uporabi zgodovinske metode, saj opisujem pretekla dogajanja v Evropi, videna tako s krščanskega kot tudi islamskega zornega kota. Vpletenost obeh religij in njuna stališča do nekaterih pomembnih situacij v preteklosti bom predstavila preko študije primerov. S primerjalno analizo pa bom poskušala priti do zaključkov, ki mi bodo pomagali pri oblikovanju odgovorov na hipoteze, ki sem jih postavila v uvodu.

V diplomskem delu sem se osredotočila le na dve religiji – krščansko in islam, ki krojita evropsko preteklost, sedanost in prihodnost. Načrtno nisem izpostavljala razkola krščanstva na katoliško in pravoslavno vero ter kasneje še na protestantsko, četudi nekatere evropske države priznavajo te religije kot državne vere, kot na primer pravoslavno v Grčiji, protestantsko na Finskem, Švedskem, Danskem in anglikansko v Veliki Britaniji. Pravoslavna in protestantska cerkev kot akterki na političnem prizorišču nista izpostavljeni, jasnost in številnost njunih stališč namreč ni mogoče enakovredno primerjati s stališči Svetega sedeža, še manj pa ju lahko primerjamo po moči in vplivu, ki ga ima Sveti sedež v mednarodni skupnosti. Omejila sem se le na katoliško vero, ki se bo v pisanju

pojavi tudi kot krščanska, kristjanska ali rimskokatoliška. Različni avtorji namreč uporabljajo različne termine za opis katoliške vere.

V drugem delu diplomske naloge pojasnujem temeljne pojme, ki jih bom uporabljala skozi celotno delo in za katere mislim, da je nujno potrebno, da so definirani za lažje razumevanje in kasnejše obrazložitve. Tako pojem religija kot tudi cerkev sta pojma, ki sta bistvenega pomena za to nalogo, zato jih ne morem le pavšalno omeniti kot nekaj samoumevnega in splošno znanega. Obrazložitvi Rimskokatoliške cerkve in islama sem uvrstila kot podpoglavji definicije cerkve z namenom opisa njune strukture in izhodišč za delovanje.

Pri pojmu evropske integracije želim predstaviti teorijo evropskih integracij in zgodovinsko orisati proces le-teh v kontekstu treh ključnih evropskih institucij – Evropske unije, Sveta Evrope in Organizacije za varnost in sodelovanje.

V tretjem poglavju se posvečam odnosu med državo in cerkvijo, tako da predstavljam različne pravne okvire, ki se dotikajo tematike religij tako na mednarodni ravni, upošteva aktivnosti Svetega sedeža, kot tudi pri samem odnosu med državo in religijo.

V četrtem poglavju opredeljujem osnove Rimskokatoliške cerkve, vrednote, ideje, na katerih temelji, in kulturo, ki jo ustvarja in širi. Prav tako opisujem njeno vlogo skozi zgodovino, vlogo, ki jo je imela in jo ima pri oblikovanju Evrope.

Peto poglavje je namenjeno predstavitvi islama, njegovih temeljnih načel ter vrednot na njih temelječe islamske kulture. Predstaviti želim doprinos te religije evropskemu prostoru in v določenih točkah predstaviti rezultate trka obeh religij – krščanske in islama.

V poglavju o širitvi Evropske unije opisujem ekonomsko-politične kriterije, ki so nujni za izpolnjevanje pogojev pri pridruževanju novih članic. Na podlagi teh kriterijev, kot tudi v duhu interesov religij, predstavljam študijo širitve EU maja leta 2004, predvsem Poljske, v nadaljevanju pa opisujem tudi dve bodoči širitvi, in sicer na Turčijo ter države Jugovzhodne Evrope.

Sedmo poglavje obravnava nedavno polemiko o sprejemanju Pogodbe o ustavi za Evropo, ki je med drugim povzročila tudi burne odzive na predlog, da bi v preambuli te omenjene ustave zapisali krščanski doprinos združevanju Evrope.

V zaključku bom predstavila ugotovitve, ki sem jih oblikovala skozi celotno diplomsko nalogo in se opredelila do hipotez, ki sem jih podala v tem uvodnem delu.

2. POJMOVNA IZHODIŠČA

2.1 DEFINICIJA RELIGIJE

Pri definiciji religije se pojavi problem, da do sedaj še ni prišlo do poenotenja o tem, kaj je religija, zato se v različnih strokovnih gradivih, dokumentih in pravilnikih soočamo z različnimi opredelitvami religije. V izogib naštevanju številnih definicij religije, želim v nadaljevanju predstaviti le tiste, ki se mi zdijo najbolj jasne. Ne glede na strokovno definicijo religije, menim da je posameznik tisti, ki se sam pri sebi odloči, kaj mu pomeni religija in kako bo to manifestiral v vsakdanjem življenju.

Da bi se lahko približali definiranju religije je potrebno dolgoročno opazovanje družbe v odnosu do religijskega in tudi analiziranje pojavov in sprememb. Odnos do religije ni nekaj stalnega in univerzalnega, marveč se spreminja, razvija in razlikuje med samimi tipi religij. Na eni strani so monoteistične religije osnovane na drugačnih temeljih kot politeistične in če nadaljujem, se tudi same monoteistične ali/in politeistične razlikujejo med seboj. Torej že v samem izhodišču predmeta opredeljevanja religije prihaja do razhajanj in do različnih interpretacij temeljev predmeta preučevanja. In če se v tem primeru, ko skušam primerjati dve monoteistični religiji, osredotočim le na definicijo teh, potem lahko izhajam iz enake osnove – verovanje v enega boga, rituali, ki to verovanje krepijo in s tem predstavljajo neko tradicijo in kontinuiteto zavezanosti k tej religiji.

Črnič se je pri povzemanju Durkheima v njegovi definiciji religije osredotočil na definiranje religije, »ki vsebuje štiri glavne sociološke komponente: religijo sestavljajo verovanja, prakse – rituali, sveto in skupnost ali socialna organizacija ljudi, ki jih združuje religijska tradicija« (Črnič 2001: 1010). Družboslovni pristopi pri definiranju religije se delijo predvsem na vsebinske in funkcionalne definicije, pri čemer vsebinske temeljijo na zahodnem, krščanskem dojemanju in so bolj specifične, ožje, kar pa se kaže v problemu analiziranja religijskih sprememb. Funkcionalne definicije se osredotočajo na same funkcije religije in najpogosteje se pojavljata integracijska in kompenzacijska funkcija. Obe že po samem imenu

ponazarjata idejo, torej prva opredeljuje religijo kot skupek ritualov, simbolov ..., ki povezuje ljudi, druga pa svojimi elementi nadomešča določene pomanjkljivosti v posameznikovem tostranskem življenju. Kompenzacijsko funkcijo bi lahko opisali tudi kot del človekovega življenja, ki pojasnjuje nepojasnjeno in je vodilo ter smisel, ko vsa druga odpovejo (Črnič 2001).

Črnič prav tako povezuje pomembnost definiranja religije in posluževanja te definicije v različne namene, predvsem pri pridobivanju statusa religije, saj le ta »namreč v večini pravnih sistemov zagotavlja določeno zakonsko zaščito, različne davčne ugodnosti, dostop do javnih medijev ipd« (Črnič 2001: 1006–1007).

Črnič v svojem delu Teorija in praksa definiranja religije pri iskanju primernih izhodišč za oblikovanje definicije religije povzema Ferreja (1967).

Definicija religije je tako dinamičen koncept, odvisen od različnih kontekstualnih dejavnikov. Kot takšna bi morala izpolnjevati sledeče zahteve:

- 1. Definicija mora zaobjeti široko področje religije, da ne bi že vnaprej zoževala raziskovalnega področja.*
- 2. Vendar pa definicija ne sme biti preveč ohlapna in neprecizna, saj mora omogočiti razlikovanje med religijskimi in nereligijskimi fenomeni.*
- 3. Idejo o pomembnosti religije za človekovo življenje kot celoto mora pustiti ob strani.*
- 4. Ne sme se vezati na določena verovanja ali kulturne fenomene, ki se pogosto povezujejo s temi verovanji (kot je npr. verovanje v boga).*
- 5. Vprašanje zasebnosti oz. javnosti religije pustiti odprto – ne sme presojati ali celo določati, ali je religija v svojem bistvu zaseben ali javen fenomen.*
- 6. Definicija ne sme že vnaprej presojati, ali je religija za človeka in družbo škodljiva ali koristna (dobrodejna) (Črnič 2001: 1013–1014).*

Iz pripravljanih gradiv k Splošni deklaraciji izhaja soglasje o tem, da religija obsega teistična, ateistična in neteistična prepričanja, izključena pa so npr. politična, filozofska, zgodovinska, znanstvena in estetska. Posebni poročevalec Združenih narodov za svobodo religije jo opredeljuje kot »razlago smisla življenja in način življenja v skladu s to razlago«. Meni, da mora vsaka religija imeti vsaj veroizpoved, pravila ravnanja in bogoslužje. Modelni zakon jo opredeljuje kot

osebno zavezo in služenje enemu ali več bitjem ali duhovnim vodjem s častečo predanostjo, kot sistem prepričanja, vere ali bogoslužja, kot služenje božjemu ali kot sveto prepričanje, obred oziroma prakso tradicionalnih kultur. Strasbourškim organom definicije religije oziroma prepričanja še ni bilo potrebno podati (Orehar v Šturm 2000: 35–36).

Po Smrketu (1996: 10) lahko delimo religije na več vrst:

- če religija v odrešitev vpleta neko vsemogočno *nadčloveško* bitje – t.i. boga in/ali predvideva neko transzgodovinsko (*onostransko*) realnost, govorim o klasičnih religijah;
- če je odrešitev zamisel, ki se nanaša *samo* na *ta* svet – ne predvideva transzgodovinske *prihodnosti*, ampak je njen cilj od-rešitev v zgodovinski prihodnosti – govorim o *sekularnih* religijah (ne da bi s tem mislil, da so *klasične* religije kaj več kot *sekularne* oziroma da klasične niso zgolj *posvetnega* izvora in konca);
- če kot religija funkcionira neka državna ideologija (in kot cerkev *država*), ki državljane obravnava kot vernike (in obratno: državljani imajo do državne ideologije religiozen odnos), govorim o civilni religiji (Smrke 1996: 10).

2.2 DEFINICIJA CERKVE

V sociologiji in drugih družbenih vedah je obravnavanje Cerkve običajno vključeno v neke širše in abstraktnejše okvire, umeščeno vanje in njim podrejeno. Znane so opredelitve Cerkve kot »organizirane religije«, »ideološkega aparata države«; v jeziku, ki je bliže ustavnim opredelitvam, se govori o verskih skupnostih ali verskih institucijah. Problematika Cerkve je subsumirana opredelitvi predmeta religije, ideologije in države, verske skupnosti ali institucije; v najboljšem primeru je specificirana znotraj nje, pogosto pa niti to ne. Od opredelitve predmeta religije, ideologije itd. so odvisni tudi usoda, okvir in domet obravnavanja Cerkve. Težava ni toliko v tem, da se Cerkev v nekem teoretskem ali pravnem okviru obravnava kot religiozna institucija, državni aparat itd., temveč da se/ker se iz tega pogosto delajo ali globalno posplošeni ali (navidezno) empirično konkretni sklepi, kaj je ali naj bo s Cerkvijo v nekem prostoru in času (Kerševan 1996: 45).

2.2.1 RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV

»Katoliška Cerkev je ustanova/skupnost, ki posreduje vero v Kristusa z dvema različnima, čeprav (lahko) povezanima sporočiloma: o človekovi individualni in individualizirani odrešenosti po božji milosti in o prihodu božjega kraljestva, o kolektivni eshatologiji. (Pri tej razčlenitvi in terminologiji se med drugim lahko opremo na Parsonsa)« (Kerševan 1996: 46).

Katoliška Cerkev je oblikovala posebno hierarhizirano profesionalno škofovsko-duhovniško strukturo s kontinuiteto v času (»apostolsko nasledstvo«) in povezanostjo v prostoru. Ta je vsaj na Zahodu ohranila svojo enotno organizacijsko ureditev z vrhom v rimskem škofu – papežu, kljub večji ali manjši povezanosti krajevne škofovsko-duhovniške organizacije s krajevnimi posvetnimi oblastmi. Nasproti navadnim vernikom je bila v položaju duhovne oblasti; toliko bolj oblasti in toliko manj duhovne, kolikor bolj je bila povezana s posvetnimi centri in sredstvi moči.

Papež kot rimski škof in voditelj Rimskokatoliške cerkve ima svoj sedež v Vatikanu. To je država, ustanovljena z lateransko pogodbo leta 1929, samostojna in suverena.

Papeška uprava se prav zaradi dolgotrajnega procesa nastajanja v obdobju sekularizacije ni veliko spremenila. Sicer je prišlo do spremembe v organizaciji rimske kurije v času vladanja papeža Pija X., vendar Vatikan še danes sam upravlja s svojo državo¹. »Papež uradno združuje zakonodajno, izvršilno in sodno oblast, čeprav jih v praksi prenaša na druge organe« (Bulič 2006: 30).

Katoliška cerkev kot dovršena organizacija nosi lastnosti internacionalizma, kar pomeni, da ni omejena na eno nacionalno državo, temveč je nadnacionalna; univerzalna, kar pomeni, da teži k vplivanju na vsa področja družbenega življenja; hierarhična, kar pomeni, da ima organizacijska struktura izrazito piramidno obliko, poleg tega pa je očitna in nujna podrejenost lokalnih cerkva mednarodnemu središču (Štok Škapin 2003: 14).

¹ Na predlog Pija X. je bilo osnovanih 11 kongregacij (ministrstev), tri sodišča in pet uradov.

2.2.2 ISLAM

Islam za razliko od Rimskokatoliške cerkve nima svojega predstavnika oziroma vrhovnega poglavarja (v RKC je to papež) ali kakšnega drugega razpoznavnega telesa (v RKC je to škofovski zbor). Ima pa Organizacijo islamske konference (v nadaljevanju OIK), ki jo »sestavlja 57 držav od Indonezije na vzhodu do Maroka na zahodu, Albanije na severu in Mozambika na jugu. Albanija, Turčija in Indonezija so relativno demokratične, drugod so avtoritarni režimi, spet drugod islamistične diktature« (Ocvirk 2003: 438).

Ko pogledamo razne izjave OIK, ugotovimo, da se veliko ukvarja s širjenjem islama. Ob branju njenih dokumentov ima človek najprej vtis, da gre za ustanovo, podobno Svetemu sedežu. Vendar pa je med njima velika razlika. Medtem ko Sveti sedež predstavlja papeža in vodstvene strukture Cerkev, pa OIK sestavlja 57 držav s pretežno muslimanskim prebivalstvom, a so povsod, razen v Savdski Arabiji, tudi drugače verujoči državljani. Ti tako prek »svoje« islamske države podpirajo širjenje islama, marsikje celo zatiranje nemuslimanov (Ocvirk 2003: 440).

»Islam je skupni imenovalec OIK, ki je sicer zelo heterogena organizacija« (Ocvirk 2003: 440). OIK nima dobre osnove za delovanje zaradi nesložnosti, pomanjkanja finančnih sredstev, nimajo osrednjega vodilnega organa in tudi ne predvidenih sankcij za kršitelje ustanovne listine OIK (Ocvirk 2003).

»Šestina človeštva je v OIK, med njimi najbogatejše in najrevnejše države sveta, veliki prepadi med revnimi in bogatimi so tudi v posameznih državah« (Ocvirk 2003: 440).

»Islamska država, kot jo razumejo muslimani, je pod božjim pravom ustanovljena verska enota. Vir suverenosti je bog« (Papež 2006: 8).

2.3 EVROPSKE INTEGRACIJE

Proces evropskih integracij je omogočil rojstvo nove teorije – teorije integracije, sta zapisala Wilson in van der Dussen (1995: 163–175). To teorijo lahko na kratko opredelimo preko treh šol:

- funkcionalizem, ki je zgrajen na ideji sodelovanja in politike in naj bi v glavnem sledil tematiki in jo uvrstil na primerno mesto;
- neo-funkcionalizem, ki je precej bolj definiran kot teorija regijskega povezovanja. Pravzaprav je neo-funkcionalizem najpomembnejša in najvplivnejša teorija regionalnih integracij;
- federalizem, ki pa je v tem primeru manj teoretičen in bolj strateški; poudarja namreč mobilizacijo množice za doseganje prenosa moči in avtoritete na novo ustavo in na nadnacionalno enoto.

Churchill je v svojem znamenitem govoru leta 1946 v Zürichu poudaril, da je potrebno ustanoviti Združene države Evrope, predvsem v smislu oblikovanja prihodnje politike v Evropi. Obdobje hladne vojne je upočasnilo začetni tempo združevanja Evrope, saj je bila Nemčija, ki naj bi bila pomembna figura v tem združevanju, razdeljena med zahodni, proameriški, in vzhodni, sovjetski del. Ne glede na to pa so se zahodnoevropske države (Nizozemska, Belgija, Luksemburg, Velika Britanija, Francija) začele združevati najprej zaradi varnostnih in obrambnih razlogov, o čemer priča Bruseljska pogodba iz leta 1948, ki se je že leto kasneje v sodelovanju s Severno Ameriko preoblikovala v NATO (North Atlantic Treaty Organization). V zahodni Evropi je velik korak naprej pomenila ustanovitev Sveta Evrope leta 1949. Nasprotna pričakovanja in zamisli glede vloge in delovanja Sveta Evrope med Francijo, z načrtom o federaciji, ter Veliko Britanijo, ki se je držala bolj minimalnih načrtov, predvsem na področju prostega trgovanja, ta organizacija dejansko ni nikoli zaživela kot nadnacionalno telo in niti kot kolesje evropskih integracij (Wilson in van der Dussen 1995).

Tovrstna razhajanja so v 40. in 50. letih vrtela evropsko politiko okoli tekmovanja dveh idej – britanske, ki je zagovarjala bolj omejeno, medvladno sodelovanje evropskih držav, pri čemer so jo podpirale skandinavske države in Irska, ter

francoske, ki je želela dolgoročno, nadnacionalno integracijo v federativnem smislu (Wilson in van der Dussen 1995).

Najpomembnejši mejnik na poti evropskih integracij je ustanovitev evropske skupnosti leta 1951, ko je šest držav (Italija, Francija, Belgija, Luksemburg, Nizozemska in Zahodna Nemčija) podpisalo pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ), ki je bila prva nadnacionalna organizacija v Evropi. Glavni motiv za ustanovitev te skupnosti je bil politični, in sicer zagotoviti trajen mir med Nemčijo in Francijo (Wilson in van der Dussen 1995).

Trend k razvoju evropskih integracij se je nadaljeval in se leta 1958 z ustanovitvijo Evropske gospodarske skupnosti (EGS) in Evropske skupnosti za atomsko energijo (EURATOM) premaknil še dlje v politično in ekonomsko sodelovanje. Seveda pa združevanje evropskih držav ni potekalo popolnoma brez težav, saj so se skozi desetletja pojavljali različni spori glede sodelovanja z Združenimi državami Amerike, predvsem v kolikšni meri je njena prisotnost v evropskem političnem in gospodarskem prostoru potrebna, ter nenazadnje tudi okoli širjenja evropskih skupnosti na nove članice. Ni skrivnost, da je francosko nasprotovanje vstopu Velike Britanije v Evropsko gospodarsko skupnost, prav zaradi bojzani pred ameriškim vplivom, povzročilo nesoglasja in ohladitve odnosov med tema državama, vendar je kljub temu leta 1967 prišlo do združitve vseh institucij ESPJ, EGS in EURATOM v Evropsko skupnost (Wilson in van der Dussen 1995).

Evropska skupnost je z leti pridobivala nove države članice in gradila na vsebini sodelovanja ter tako poglobljala odnose in dejansko pričela predstavljati evropsko skupnost v pravem pomenu besede.

Pri tem procesu organiziranja držav znotraj Evrope pa ne smemo pozabiti tudi na vlogo Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, ki se je pričela kot Konferenca in se leta 1974 s sklepno listino (sklepno listino je podpisalo 33 držav) uvrstila na evropsko prizorišče kot vseevropski forum, ki izpostavlja vezi med raznolikimi evropskimi državami, v želji po sodelovanju med zahodnimi in vzhodnimi državami na področju varnosti in zagotavljanja boljših pogojev za življenje (Wilson in van der Dussen 1995).

Prav tako je izpostavljen pomen nedefinirane želje in moči ljudi po razvoju družbenih odnosov. Evropa ne bi zmoгла tovrstnega integracijskega procesa ne da bi definirala svoje skupne vrednote, kulturo in idejo o skupni prihodnosti (Wilson in van der Dussen 1995).

3. RAZMERJA MED DRŽAVO IN CERKVIJO

Čeprav se toliko govori o Cerкви in državi, ni vedno jasno, na kaj se s tem misli. Pojem države in pojem cerkve imata namreč lahko po dva pomena, ožjega ali širokega. Pomenita lahko bodisi ustanovo, bodisi občestvo, se pravi, bodisi vodilne institucije, bodisi celotno skupnost državljanov oziroma vernikov. Država v ožjem pomenu besede je ustanova ali institucija, ki izvaja oblast na določenem ozemlju. Tedaj pomeni ves sklop oblastnih organizacij, ki so določene predvsem za to, da ohranjajo red in varnost med državljani z izvrševanjem obče pravne pristojnosti znotraj teritorialnih meja, in sicer s pravom, ki ga podpira sila in se ji priznava, da ima suvereno avtoriteto (Stres 1998: 5).

3.1 PREPOVED DISKRIMINACIJE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE NA PODROČJU RELIGIJE

Področje religije v smislu zagotavljanja svobode izbire in izražanja ter hkrati prepovedi diskriminacije se ureja tudi na ravni evropskih integracij – Evropska unija, Svet Evrope in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi. Slednje tri mednarodne organizacije sem vzela kot osnovo za preučevanje urejenosti področja religije, kajti vse te organizacije so preko svojih držav članic sprejele nekatere pomembne mednarodne dokumente, ki se dotikajo prepovedi diskriminacije na osnovi religije in temeljnih svoboščin, ki izhajajo iz človekovega dostojanstva.

Leta 1949 ustanovljeni Svet Evrope, ki je danes organizacija, ki si prizadeva zagotavljati spoštovanje človekovih pravic, pluralistično demokracijo, kulturno pestrost in strpnost, je v Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, usklajeno s protokolom številka 11, sprejel med drugim tudi določilo o svobodi mišljenja, vesti in vere, ki je zapisano v 9. členu te konvencije in se glasi »Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi. Ta pravica vključuje svobodo spremembe vere ali prepričanja ter svobodo, da človek bodisi sam ali

skupaj z drugimi ter zasebno ali javno izraža svojo vero ali prepričanje v bogoslužju, pouku, praksi ali verskih obredih«.

K strukturam mednarodnega sodelovanja, ki temeljijo na evropskem kulturnem krogu, sodi tudi Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, ki je v dokumentih sprejetih na zasedanjih med letoma 1975 in 2005 zapisala temeljne svoboščine, ki med drugim zadevajo tudi versko svobodo (Helsinki 1975, Madrid 1983, Dunaj 1989, Kopenhagen 1990, Budimpešta 1994, Istanbul 1999, Ljubljana 2005).

3.2 PRAVO O VERSTVIH V EVROPSKI UNIJI

»Odnos med državo in verskimi skupnostmi v Evropi in svetu ne pozna enotne ureditve. Države so pri izbiri institucionalne oblike razmerij med religijo in državo z vidika mednarodnega prava načeloma proste« (Čepar v Hvala 2001: 72).

In čeravno država sama ureja odnos do religij, cerkva in verskih skupnosti, ne moremo zaobiti tega področja prava, ne da bi pregledali zgodovinski odnos med religijami in državo samo, njihovo prepletenost in vzorce delovanja, ki so vplivali na vzpostavitev notranjega sistema odnosa država – cerkev. Očitno je, da prav zgodovinsko-kulturna raznolikost v posameznih državah prinaša pestrost urejanja področja verskega prava v Evropi.

Pravo o verstvih v pravu Evropske unije je bilo do nedavnega redko omenjeno in je bilo zato težko zaslediti izraz cerkev ali verska skupnost .

Danes so prve zasnove verskega prava že vidne. »Svoj temelj ima omenjeno pravo predvsem v načelu verske svobode kot enem od elementov prava Skupnosti (*Community law*). Nadaljnje strukturalno načelo je dolžnost Evropske zveze², da ostane nevtralna v vprašanih veroizpovedi in filozofije, da izkazuje strpnost do različnih veroizpovedi in filozofij in da obravnava vse verske skupnosti enakopravno« (Erjavec 2000: 56). V Evropski uniji velja načelo lojalnosti, po katerem se spoštuje ureditev verskega prava v državah članicah in se hkrati prepoveduje enostransko izenačevanje tega področja prava (Erjavec 2000).

² Pri uporabi termina Evropska zveza (EZ), bi rada poudarila, da ta termin uporabljajo predvsem avtorji, ki zagovarjajo stališča in/ali izhodišča Rimskokatoliške cerkve, saj tudi sama RKC uporablja ta termin, pomeni pa, da je EZ bolj združevanje, medtem ko je Evropska unija (EU) mišljena kot precej bolj povezana unija držav in ljudi

Temeljni dokumenti zakonodaje EU, ki urejajo področje religije:

- Pogodba o Evropski Uniji, 6. člen³
- Amsterdamska pogodba, 13. člen⁴
- Deklaracija št. 11 o statusu cerkva in nekonfesionalnih organizacij⁵
- Listina temeljnih pravic v Evropski uniji⁶
- Listina Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev⁷
- Evropska socialna listina⁸
- Konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin, z amandmajem Protokola številka 11, člen 9 in 14⁹
- Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo¹⁰

»Tudi izvedbeno pravo (*secondary law*) ES spoštuje verske potrebe« (Erjavec v Šturm 2000: 56). To področje pa se ureja tudi z raznimi direktivami na področjih medijev, šolstva, zaposlovanja ipd.

Evropska unija je v Rimski pogodbi, kasneje tudi v Amsterdamski pogodbi in tudi v predlogu Ustave o Evropski Uniji, opredelila religijo kot eno izmed osnovnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

V 9. členu Amsterdamske pogodbe je zapisano: »Brez poseganja v druge določbe te pogodbe in v mejah pristojnosti Skupnosti po tej pogodbi lahko Svet na predlog Komisije in po posvetovanju z Evropskim parlamentom soglasno sprejme ustrezne ukrepe za boj proti diskriminaciji na podlagi spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti«.

³ *Pogodba o Evropski uniji*, podpisana 7. februarja 1992 na zasedanju Sveta Evropske unije in začela veljati 1. novembra 1993.

⁴ *Amsterdamska pogodba*, podpisana 2. oktobra 1997 in začela veljati 1. maja 1999.

⁵ Deklaracija št. 11 o statusu cerkva in nekonfesionalnih organizacij, sprejeta kot aneks k Amsterdamski pogodbi, 2. oktobra 1997.

⁶ *Listina temeljnih pravic v Evropski uniji*, razglašena v imenu Sveta Evropske unije, Evropske komisije in Evropskega parlamenta, 7. decembra 2000.

⁷ *Listina Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev*, sprejeta in razglašena z deklaracijo Sveta Evropske unije, 9. decembra 1989.

⁸ *Evropska socialna listina*, objavljena v Uradnem listu Republike Slovenije št. 24/1999, 10. aprila 1999.

⁹ *Konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, objavljena v Uradnem listu Republike Slovenije št. 7-41/1994, 13. junija 1994.

¹⁰ *Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo*, objavljena v Uradnem listu Evropske unije, 16. decembra 2004.

»Unija spoštuje in ne posega v status, ki ga cerkve in verska združenja ali skupnosti uživajo v državah članicah po notranjem pravu. Unija enako spoštuje status svetovnonazorskih in nekonfesionalnih organizacij. Unija, ki tem cerkvam in organizacijam priznava njihovo identiteto in njihov specifični prispevek, vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog z njimi« (Kerševan 2004: 567).

3.3 MODELI ODNOSOV MED DRŽAVO IN CERKVIJO

Po Evropi imajo države različne cerkvenopravne ureditve. Razvrstimo jih lahko v tri sklope. V prvi sklop držav, kjer vlada sistem državne cerkve, spadajo Anglija, Grčija, Danska in Finska. Drugi sklop obsega države, ki strogo poudarjajo ločenost cerkve in države. Vodilna država je tu Francija. Značilnost tretjega sklopa sicer temelji na ločitvi države in cerkve v osnovi, vendar pa se na določenih področjih izvajanja nalog v družbi tudi povezujeta. To skupino držav zastopajo Belgija, Portugalska, Španija, Italija, Avstrija.

Minnerath opisuje šest različnih modelov odnosov med cerkvijo in državo v Evropi:

- »etablirane cerkve in državne cerkve« - so bolj ali manj avtonomne v odnosu do države, njihovo notranjo pravno ureditev določa državna zakonodaja, ki tudi nadzoruje njihove dejavnosti;
- »priznana bogoslužja« - od religije se pričakuje da poučuje o moralnih načelih, potrebnih za družbeno življenje, zlasti o lojalnosti do civilne oblasti. Predvsem pa se pričakuje od države da določi meje, znotraj katerih smejo delovati verske ustanove;
- model ločitve brez priznavanja in brez institucionalnega sodelovanja med cerkvami in državo;
- »avtonomija in institucionalno sodelovanje« - na področju nacionalnega javnega prava imajo cerkve in druge verske skupnosti status korporacij javnega prava;

- »samostojnost in sodelovanje« – ta model verskim organizacijam ne zagotavlja specifičnega pravnega statusa v nacionalnem pravu držav (Minnerath 2002: 37).

Spremembe v odnosih med državo in cerkvijo je smiselno opazovati skozi izdelano tipologijo odnosov med obema entitetama/protagonistoma. Teoretiki se praviloma zadovoljijo z orisom treh, štirih ali petih osnovnih tipov odnosov med državo in verskimi institucijami. V ospredju teh tipologij skoraj vedno stoji tipologija M. Webra. Ta je razlikoval:

- cezaropapizem kot dominacijo sekularne oblasti nad religijo (cerkvijo),
- hierokracijo kot legitimizacijsko nadzorstvo religijskih funkcionarjev – hierokratov nad političnim področjem in
- teokracijo kot popoln spoj politične in verske oblasti (Smrke 1996: 20).

Možno je povzeti skupne značilnosti odnosov med državo in cerkvijo v Zahodni Evropi na področju svobode religije, in sicer:

- svoboda čaščenja, individualnega in kolektivnega;
- določena stopnja cerkvene avtonomije;
- državni finančni vložki za zagotavljanje duhovne oskrbe v državnih institucijah;
- sodelovanje in/ali predstavljanje v medijih in šolskih sistemih (Bloß 2003).

Za konec tega poglavja lahko citiram Antona Stresa, ki je zapisal: »Med političnim in religioznim redom je razlika. Pa ne samo razlika, med njima lahko pride do nezdržljivosti in nasprotja« (Stres 1998: 17).

3.4 SVETI SEDEŽ KOT MEDNARODNI POLITIČNI AKTER

Med tremi subjekti: Svetim sedežem, državo Vatikan in Rimskokatoliško cerkvijo (RKC) moramo postaviti jasno ločnico. Ti trije subjekti so med seboj ločene entitete in jih ne smemo zamenjevati. Sveti sedež in Država Vatikan sta mednarodnopravna subjekta. Lahko trdimo, da je bila leta 1929 država Vatikan ustvarjena le kot podporni steber religiozni skupnosti oz. njenemu vodstvu; RKC pa je transnacionalni akter, univerzalna družba vernikov, brez nacionalnih meja (Štok Škapin 2003: 12).

Konec 19. in v začetku 20. stoletja je večina držav priznala Sveti sedež kot mednarodnopravni subjekt in pričele (ali pa nadaljevale) so z diplomatskimi odnosi.

»V sodelovanju z državnimi in drugimi ustanovami nastopa Katoliška cerkev kot samostojna in neodvisna ustanova mednarodnega prava. Njena ureditev in njeno delovanje ne izhaja iz nobenih državnih koncesij ali pooblastil. Ni država tista, ki bi jo lahko za kaj dovoljevala ali jo za kaj pooblaščala« (Stres 1998: 27).

Weingerl trdi, da poleg indicev, ki omogočajo utemeljeno sklepanje o obstoju Svetega sedeža, »v kontekstu vprašanja pravnih temeljev mednarodnopravne osebnosti Svetega sedeža pa mednarodno pravo zanimajo tudi drugi potencialni pravni temelji, na podlagi katerih je možno presojeti ne le obstoj, ampak tudi obseg in pravne učinke njegove mednarodnopravne osebnosti ter njegov siceršnji mednarodnopravni status« (Weingerl 2003: 639–707).

Drugi potencialni pravni temelji so predvsem:

- zgodovinski naslov,
- duhovna suverenost,
- univerzalno izvrševanje vrhovne oblasti nad katoliško cerkvijo,
- suverenost pravnega reda,
- mednarodnopravna praksa, priznanje in samoumevna privolitev tretjih,
- mednarodnopravno priznana suverenost nad državo vaticanskega mesta,
- poslanstvo v mednarodni skupnosti (Weingerl 2003).

Diplomacija Svetega sedeža je sodelovanje s 174 državami, vendar v vseh nima svoje nunciature in nuncijskega predstavnika pri Evropski skupnosti in Svetu Evrope in je član Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi. Diplomatski predstavnik Svetega sedeža je duhovniškega stanu, običajno škof, ki ga je papež pooblastil, da zastopa in predstavlja Sveti sedež. Nunciji imajo poleg verskih tudi diplomatske naloge in so tako ločeni od apostolskih delegatov, katerih glavna vloga je predstavljanje in zastopanje Svetega sedeža pri lokalnih cerkvah (Zor 2006).

»Diplomatski predstavniki poleg nastopov na konferencah in neformalnih srečanj s predstavniki vlad drugih držav vladam predlagajo konkordate« (Zor 2006: 22). »Konkordat ima obliko mednarodne pogodbe, sklenjene med civilno oblastjo in Cerkvijo (med dvema mednarodnopravno priznanima subjektoma); urejuje stvari, ki zadevajo tako državo kot Cerkev. Konkordate podpisuje papež sam, kot vrhovni poglavar RKC. Namen konkordata je zmanjšati napetosti in razlike med Cerkvijo in državo, kar dokazuje tudi zgodovinska praksa« (Štok Škapin 2003: 23).

Dandanes države namesto sklepanja konkordatov podpisujejo ločene sporazume za ureditev določenega področja, kot na primer verouk v šolskem sistemu, veljavnosti cerkvene poroke ... Dejstvo je, da konkordat opredeljuje določene cerkvene pravice pri vmešavanju v notranje razmere/politiko držav, saj Sveti sedež zastopa državljane v tisti državi, s katero podpisuje konkordat, kar lahko državo spravi v podrejen položaj pri urejanju notranjih zadev. Prav zato so ločeni sporazumi rešitev v urejanju odnosov s Svetim sedežem (Štok Škapin 2003).

4. RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV IN NJENA VLOGA V EVROPI

4.1 VREDNOTE, IDEJE IN KULTURA

Pomembno je razumeti, da za kristjane živeti dobro življenje oziroma delati, kar je prav, ni pot do božjega odobravanja. Osnovna vera kristjanov je, da Bog ljubi ljudi take kot so, ne glede na vse, in da se ta ljubezen kaže v življenju, smrti in vstajenju Jezusa. Kristjan bo v dilemi verjetno reagiral podobno kot neverniki ali verniki druge vere, razlika je le v tem, da bodo kristjana v tako odločitvah vodili drugačni razlogi, le-ta bo namreč osnovana na ljubezni do bližnjega oziroma zakona ljubezni v katoliški religiji (Shannon 1996).

V pismu svetega Pavla piše, da so temelji duše ljubezen, veselje, mir, potrpežljivost, dobrot, prijaznost, zvestoba in samokontrola. Težko bi bilo najti boljši seznam človekovih vrednot, ki bi navdihoval kristjane. Vse vrednote so pozitivne. Ljubezen je najvišja vrлина, medtem ko je veselje, ki je druga na seznamu, v opozorilo tistim kristjanom, ki ne kažejo veselja. Katoliška vera je prav tako izpostavila sedem vrlin, ki so vse zelo blizu temeljnim. To so tri teološke vrline – vera, upanje in ljubezen – ter štiri osnovne vrline – preudarnost, pravičnost, vzdržnost in trdnost. Osnovne vrline se prekrivajo s klasičnimi vrlinami v grški in rimski kulturi.

Kristjani verjamejo, da so te kvalitete darilo Boga in ne rezultat človeškega prizadevanja (Shannon 1996).

»Zavedajoč se svoje duhovne (v nemški verziji: duhovno religiozne) in moralne dediščine, temelji Evropska unija na nedeljivih in splošnih vrednotah človekovega dostojanstva, svobode, enakosti in solidarnosti; počiva na temeljnih načelih demokracije in pravne države. V središče svojega delovanja postavlja osebo /.../ Unija prispeva k ohranjanju in razvoju teh skupnih vrednot ob spoštovanju raznolikosti kultur in tradicij evropskih narodov kot tudi nacionalne identitete držav članic« (Preambula iz Nice). Osnutek ustavne pogodbe v drugem členu izrecno navaja: »Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti,

pravne države in spoštovanja človekovih pravic. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki jo označuje strpnost, pravičnost, solidarnost in nediskriminacija«. Preambula pa kot vrednote »na katerih temelji humanizem«, navaja: »enakost oseb, svobodo, spoštovanje razuma« (Kerševan 2004: 567–568).

V apostolski spodbudi z naslovom Cerkev v Evropi (*Ecclesia in Europa*) se jasno vidi želja po tem, da je potrebno ponovno obuditi osnovne vrednote, ki so krščanski doprinos in ki bi jih lahko povzeli kot potrjevanje človeškega dostojanstva in vključujejo vrednote razuma, svobode, demokracije, ustavne države in razlikovanje med političnim življenjem in vero.

4.2 RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV IN PROCES ZDRUŽEVANJA EVROPE

Toplak v svojem delu z naslovom Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje navaja Edmunda Burkea, teoretika angleškega konzervatizma, ki je leta 1795, po padcu jakobinske diktature dejal:

Narodi Evrope si delijo isto krščansko religijo, poenoteno v ključnih vprašanjih in nekoliko razlikujočo se v obredju in podrejenih doktrinah. Celotna politika in ekonomija vseh držav v Evropi izvira iz istega vira. Nastala je na podlagi starih gotskih ali germanskih običajev in fevdalnih institucij, ki izvirajo iz teh običajev; celota pa je izboljšana in predelana v urejen sistem z rimskim pravom (Burke v Toplak 2003: 71).

»Krščanska vera je stopila na območje politike, ko je pod Konstantinom postala državna religija« (Toplak 2003: 37).

Po letu 1000 sta se vzhodna, carigrajska cerkev in zahodna, pod vodstvom rimskega škofa, razšli. Razšli sta se v pogledih na verovanje in organiziranost.

Na Lambertovem zemljevidu¹¹ se Evropa še ni prekrivala s krščanskim svetom. Zemljevid je nakazoval, da je Evropa še zmeraj naseljena s številnimi poganskimi ljudstvi, toda njihovo pokristjanjevanje se ni moglo meriti s pomenom osvoboditve božjega groba. Krščanstvo si je najprej hotelo priboriti nazaj svoje posvečeno središče na Zemlji, da bi se potem iz njega lahko znova širilo na vse strani neba. Šele dokončna izguba dežel Outremer, onkraj morja, je imela za posledico »sprijaznjenje« kristjanov z domačo, evropsko celino (Toplak 2003: 43).

¹¹ Lambertov zemljevid je prvi zemljevid Evrope, ki ga je najverjetneje napisal kanonik Lambert v začetku 12. stoletja (vir: Toplak: 2003)

»Beseda Evropa se je v 15. stoletju uporabljala vse pogosteje in vse pogosteje je v besedilih nadomeščala krščansko skupnost – *Christianitas*. Izraz Evropa se ni znova uveljavil le na latinskem zahodu celine, temveč tudi v vzhodnoevropskih deželah. Pomen izraza je vsebinsko presegel geografijo in segel na polje političnega in kulturnega – tudi na teh poljih so kristjani bili boj s Turki« (Toplak 2003: 45).

Nemški menih Luter je leta 1517 sprožil gibanje, ki je odtrgalo od cerkvene edinosti velik del nemško govorečega sveta in celotno Severno Evropo, angleški kralj Henrik VIII. pa je potegnil v razkol Anglijo in se leta 1534 proglašil za vrhovnega poglavarja anglikanske cerkve. To cerkveno razdeljenost in razklanost so nato misijonarji prenesli tudi v nove dežele in na nove celine, ki so jih Evropejci odkrivali v naslednjih stoletjih ter jih skušali pokristjaniti.

Verska razklanost je potegnila evropske narode v več desetletij dolgo vojskovanje, kjer so bili verski razlogi največkrat samo pretveza za politične in gospodarske ambicije in koristi.

Zaradi vseh razhajanj in sporov se je v Evropi proti koncu 18. stoletja pojavila misel o ločenosti religije od javnega življenja ter potreba po tem, da se jo obravnava oziroma prepusti zasebnosti posameznika.

»V 18. stoletju se je s pojavom razsvetljenstva rodila ideja o enakosti vseh ljudi, ki zavrača teorijo o božanski naravi tradicionalnih avtoritet, s tem pa so te izgubljale svojo legitimnost. Z naraščajočim nacionalizmom ter z uvajanjem absolutističnih monarhij je postopno začela zoreti ideja o ločenosti države in Cerkve« (Bulič 2006: 12).

»Razsvetljenstvo je utrdilo načelo strpnosti, katerega pa je Cerkev sprejemala z nezaupanjem, saj je nova miselnost temeljila na relativnosti, ki je predstavljala raznolikost, medtem ko je bila Cerkev zavezana dogmatičnosti v imenu absolutizma« (Bulič 2006: 13).

»Velik val revolucij, ki je leta 1848 zajel Evropo, je prinesel liberalne in socialistične ideje. Italijanski revolucionarji, ki so se bojevali za združitev Italije, so tega leta napadli Rim. To je bil začetek konca papeške države. Cerkev je zgubljala politično podporo in moč, zato se je vedno bolj usmerjala v duhovni vpliv na vernike, tudi s človekoljubnimi dejavnostmi, na kar opozarja okrožnica *Rerum Novarum* iz leta 1891« (Bulič 2006: 13).

»Cerkev, ki je izgubljala politično moč, je skušala vedno bolj poudarjati svojo duhovno avtoriteto, prav tako je obsojala vsakršen liberalizem ter versko strpnost. Prvi vatikanski koncil je 1870 razglasil dogmo o papeževi nezmotljivosti in s tem utrdil papeštvo kot najvišjo avtoriteto katoliške Cerkve. Cerkev se je torej v zadnjih vzdihljajih borila za preživetje« (Bulič 2006: 27).

Odnosi med Svetim sedežem in državo Italijo so se uredili leta 1929 z lateransko pogodbo, po kateri je Svetemu sedežu priznana popolna neodvisnost.

Dejstvo je, da so povojni Evropi, prizadeti zaradi posledic druge svetovne vojne, ponovno vdihnili življenje prav krščanski demokrati, poimenovani tudi *očetje Evrope*: Adenauer, Schuman, De Gasperi in drugi. Ti so našli navdih v krščanskih vrednotah in so želeli novodobno Evropo dvigniti na višjo raven sodelovanja in povezovanja. V mislih so imeli predvsem idejo, ki bi pripeljala do trdnejšega združevanja ljudi znotraj stare celine, ki živijo enake vrednote in želijo s tem prispevati k trdnejši in naprednejši Evropi. Kmalu so se zaradi ekonomskih interesov, političnih idej in ciljev, evropske države začele povezovati v drugačnem ritmu in v drugi smeri. Vse bolj in bolj so se odmikale od tradicionalnih krščanskih vrednot, saj so bili v ospredju drugi interesi, predvsem po razvoju gospodarstva in napredka.

Cvrlje je zapisal, da je papež Janez Pavel II v *govoru predsednikom parlamentov držav članic Evropske zveze in predsedniku evropskega parlamenta leta 1983 dejal, da je interes Svetega sedeža v združevanju Evrope, v socialnem napredku, napredku v pravičnosti in solidarnosti med prebivalstvom ter v moralnem razvoju. Njegov namen je prikazati, kako se je Sveti sedež vedno zavzemal za iste cilje kot*

demokracično usmerjene države, torej za spoštovanje človekovih pravic in spoštovanje vladavine prava (Cvrle 1992: 210).

Če bi kdo vprašal, kateri dokument krščanskega nauka je najbolj neposredno relevanten za Evropsko unijo, bi večina ljudi spontano dogovorila, da je to enciklika Centesimus Annus. Objavljena je bila l. 1990 kot obširen komentar in posodobitev enciklike Rerum Novarum Leona XIII. Kot takšna nudi nadrobno analizo krščanskega nauka o trgovini, o politični ekonomiji, o vlogi države in drugih javnih ustanov v gospodarskem upravljanju (Weiler 2005: 125).

Če se ozremo na cerkvene dokumente, lahko izpostavimo vsaj dva: dokument prve izredne škofovske sinode o Evropi, ki je potekala leta 1991 v Rimu in nosi naslov Katoličani v Evropi, in dokument Posinodialna apostolska spodbuda iz leta 2003, ki nosi naslov Cerkev v Evropi. Oba dokumenta vsebujeta izredno natančen pogled na evropsko integracijo, kar pomeni, da resnični problem ni v izdelanosti vizije Evrope v krščanskem duhu, ampak v dejavnem uresničevanju njegovih zahtev (Ivanc v Weiler 2005: 182).

Krščanski vpliv na našo evropsko kulturo je preprosto neizpodbiten. Dokazi so povsod: v arhitekturi, v glasbi (predvsem klasični), v upodabljalnih umetnostih pa tudi v književnosti in pesništvu. To seveda ni čudno. To, kar častimo, postane skorajda samo po sebi predmet našega najustvarjalnejšega in najbolj navdihnjenega izražanja. Zgodovinska prevlada krščanskega vpliva je privedla do pretanjenega dialektičnega učinka, zaradi katerega je večina nekrščanske umetnosti nastala kot nasprotje temu prevladujočemu vplivu, s katerim je potemtakem nerazdružljivo povezana in je zunaj tega konteksta ne bi mogli razumeti. To velja tako na področju politične kulture kot na področju idej in vrednot (Weiler 2005: 24).

»Katoliška cerkev obravnava združevanje Evrope v luči katoliškega družbenega nauka. Zato poudarja načelo subsidiarnosti, ki je postalo vodilna misel tudi evropskih politikov in njihovega besednjaka. Katoliški družbeni nauk uči koncentrične kroge: oseba, družina, narod ali etnična skupina, država, skupnost

narodov (držav)«¹². Država je v službi naroda in vmesnih teles, civilne družbe, je v službi dobrega. Naloga države je subsidiarna: ne nadomešča ničesar, predvsem pa ne družine, naroda, ljudstva, ki živijo na njenem ozemlju. Višja ali širša oblika skupnosti ne sme zadušiti ali ukiniti naravne solidarnosti in odgovornosti v družini, v kulturni skupnosti, v narodu. Evropska zgradba bo možna samo, če bo vsaka naravna skupnost imela svojo svobodo in prostor, ki ji pripada.

Evropa v zadnjem času postaja vse bolj sekularna. Na podlagi dolgoletne študije evropskih vrednot se je pokazalo, da se večina Evropejcev ne identificira s krščanskim nasledstvom. Dejstvo je, da so evropske cerkve pogosto prazne. Po velikih evropskih državah, kot so Italija, Francija in Nemčija se je drastično zmanjšal odstotek tistih, ki redno obiskujejo cerkvene maše. Res je, da se še vedno večina prebivalstva proglašča za kristijane, vendar pa dejansko število ni temu enako, saj ti isti ljudje, ki se opredeljujejo za kristijane, ne sodelujejo pri osnovnih zakramentih krščanstva niti redno ne izvajajo zapovedanih verskih bogoslužij. Na tem mestu lahko rečemo, da je Evropa presegla svojo krščansko identiteto in se z dolgoletno sekularizacijo in posvetno identiteto preoblikovala v postkrščansko Evropo. To je Evropa, kjer se večina njenih prebivalcev identificira z religijo le še v filozofskem smislu in ne več v strogem spoštovanju in izvajanju osnovnih krščanskih načel (Anderson 2004).

¹² Društvo: Slovenski katoliški izobraženci. *Katoliška cerkev in združena Evropa*. Dostopno na <http://www.drustvo-ski.si/razno/stres.pdf> (20. november 2005).

5. ISLAM IN NJEGOVA VLOGA V EVROPI

V prejšnjem poglavju sem opisala RKC in njeno vlogo v Evropi, s poudarkom na njenih temeljnih vrednotah in ideji, ter njen doprinos k združevanju Evrope. V tem poglavju pa se bom osredotočila na islam, islamski vrednostni sistem, kulturo in idejo, ki je popeljala islam na območje stare celine, kjer se je za prevlado borila tudi Rimskokatoliška cerkev. Prav tako se bom poskušala kar se da približati vlogi islama pri oblikovanju evropske identitete, predstavila podobnosti teženj obeh religij ter seveda razhajanja. Interesi islama se v marsičem prekrivajo z interesi Rimskokatoliške cerkve, zato bom v tretjem podpoglavju izpostavila, katere so – zgodovinsko gledano – tiste teme oziroma področja, ki so kamen spotike v njihovih odnosih in kako se le-ti odražajo v razvijajoči se Evropi.

5.1 VREDNOTE, IDEJE IN KULTURA

»Velikokrat se napačno predpostavlja da religija za muslimane predstavlja tisto, kar pomeni za krščanski (oz. zahodni) svet, torej zgolj del življenja. Temu pa v islamu nikoli ni bilo tako. Že od samega začetka je združeval religijo, državo in zakon« (Papež 2006: 8).

»Do nedavnega ga je Zahod¹³ imenoval mohamedanstvo, kar je netočno in celo žaljivo, saj Mohamed ni ustvaril religije, ampak je bil zgolj njen glasnik. Pravo ime te religije je islam, njegovi privrženci so muslimani. Le-ti priznavajo Alaha za večnega in edinega Boga, kot je oznanjeno v Koranu« (Vuga 1999: 24).

Islam priznava enega Boga, ki se manifestira v eni osebi *Alahu*, medtem ko Rimskokatoliška cerkev ponazarja Boga v obliki *Svete trojice* (Oče, Sin in Sveti duh).

¹³ Zahod je termin, ki označuje zahodnoevropske države in Združene države Amerike in Kanado. Pogosto se uporablja tudi za očitno razlikovanje med zahodnim kapitalističnim sistemom in vzhodnim postkomunističnim.

Koran »je islamska sveta knjiga, v kateri je Bog objavil vero islam Mohamedu s ciljem, da to posreduje in razloži ljudem, kako bi s sprejetjem tega nauka dosegli srečo na tem in naslednjem svetu« (Vuga 1999: 24).

Šarija se imenuje islamsko pravo, na katerem temelji celotni islam in ureja vsa področja človekovega življenja. Za muslimane je pomembno, da v življenju spoštujejo in izvršujejo dolžnosti, ki jih drugače imenujemo tudi 5 stebrov islama in so sledeči: izpoved vere, molitev, post, miloščina in dobrodelnost ter veliko romanje.

Islam v prevodu pomeni *vdanost v božjo voljo*. Beseda islam ima več pomenov, in sicer:

po eni se, v svojem tradicionalnem smislu, nanaša na edino resnično božjo religijo, ki so jo človeštvu razkrili preroki, po drugi strani pa pomeni skupnost, ki jo povezuje islamska vera. V tem smislu islam pomeni tudi način življenja, pomeni sistem pravil in zakonov, ki jih je potrebno izpolnjevati in kjer delitev med javnim in zasebnim ter laičnim in svetim ne obstaja. Kaže se močna povezanost med religioznimi idejami in družbenim življenjem, ki ostaja pomembna tudi v današnjem času (Papež 2006: 8).

Islam ni doživel procesa sekularizacije, ki je »na Zahodu izšel iz verskih vojn 16. in 17. stoletja. Te so pomenile začetek priznavanja verske svobode, ki je dosegla vrh v ločitvi posvetne in verske oblasti ter zmago laicizma. Islama se niso dotaknile ne sekularizacija ne družbene in ekonomske spremembe, ki so naznanjale kapitalizem, in prav tako nanj niso vplivale politične spremembe razsvetljenstva in francoske revolucije« (Papež 2006: 8).

Tako islam kot krščanstvo nam nakazujeta nekatere skupne vrline, h katerim obe religiji stremita, in to so ponižnost, usmiljenje in resnicoljubnost. Prav tako so skupna določena etična izhodišča kot na primer, da naj se vernik ne poslužuje umorov, kraj, laganja in prešuštva (Vuga 1999).

Zgoraj naštetih skupne značilnosti lahko povzamemo in ugotovimo, da si obe prizadevata k vzgoji ljudi oziroma vernikov, kakršni naj bi bili zamišljeni po božjih merilih in ki bi prispevali k boljšemu in pravičnejšemu življenju.

5.2 ZGODOVINSKI ORIS IN VLOGA ISLAMA V EVROPI

Pri zgodovinskem orisu vloge islama v Evropi in njenemu oblikovanju vse do podobe, kot jo poznamo danes, se ne moremo izogniti prepletanju s krščanstvom. Naivno bi bilo strogo ločiti med zgodovinskim doprinosom krščanstva in islama evropskim integracijam in popolnoma zavajajoče bi bilo trditi, da se je katera od teh dveh religij v nekem obdobju popolnoma sama soočala s kulturnim razvojem Evropejcev in Evropejk.

S pričetkom islamskih osvajanj evropskih »krščanskih ozemelj« v 6. stoletju se je začelo obdobje bojev za versko prevlado. Tako krščanska kot tudi islamska ljudstva so se borila pridobiti čim večje število vernikov in ozemlja, kar bi pomenilo prevlado na eni strani in poraz na drugi strani. Obe religiji sta namreč izhajali iz nauka, da je le ena vera prava vera in jo je treba širiti na druga ozemlja in spreobračati ljudi v to pravo vero.

Kot pravi Papež, se »nobena druga evropska država ni potopila v islam tako zelo kot Španija« (Papež 2006: 23). In prav ta islamska osvojitev je zaznamovala vsa nadaljnja stoletja in se je na muslimanski svet s krščanskega stališča gledalo kot na glavnega sovražnika. Krščanstvo je evropskemu prebivalstvu znalo predstaviti islam kot vsiljivca na tem prostoru in je kljub vsemu doprinosu na področju »filozofije, medicine, astronomije, kemije in matematike /.../ Evropa definirala svojo civilizacijo kot preporod Grčije in Rima ter izključila arabski prispevek k svojim temeljem in dobrobiti« (Papež 2006: 24).

Islam je pomemben za razvoj evropske identitete. Evropska identiteta ni bila zgrajena zaradi islama, temveč zaradi povezave z islamom in prav tako /.../ se oblikovanje Evrope ni pričelo z muslimanskim osvajanjem sveta, temveč zaradi svete vojne kristjanov proti muslimanom (Mastnak 1994).

Križarske vojne, ki jih je pričel papež Urban II. leta 1095, so imele cilj zaseči Jeruzalem in ostale svete dežele, ki so jih obvladovali muslimani.

Medtem ko je sovražnik po definiciji tisti drugi, pa je bil s križarsko vojno konkretni, partikularni drugi postavljen za občega – »normativnega« – sovražnika. Muslimansko ime je postalo generično ime za vse sovražnike krščanstva (Mastnak 1998: 40).

Križarske vojne so se kmalu sprevrgle v kolonizacijo, osvajanje novih ozemelj v 15. stoletju, ki se je nadaljevala v stoletjih, ki so sledila. »Evropejci so spreminjali ali uničevali, dostikrat s surovo silo, bolj ali manj ustaljene gospodarske in družbene sisteme, plemensko in družinsko ureditev, verske predstave in kulte podjarmljenih ljudstev« (Papež 2006: 28).

Ne glede na to, da so imeli monarhi tako v krščanskem kot tudi v islamskem svetu ambicije po širjenju (svojih) vladarskih pravic in omejevanju religiozne jurisdikcije, »pa je islamska duhovščina (*uleme*) kljub šibkejšemu strukturnemu položaju uspela obdržati svoj vpliv na vodenje države, ki ga je krščanska cerkev izgubila. Zlom med cerkvijo in državo se v islamu ni nikoli zgodil« (Papež 2006: 29).

»Za Evropo je bil islam dolgotrajna travma. Vse do konca 17. stoletja je »otomanska nevarnost« prežala vzdolž vse Evrope in nenehno ogrožala vso krščansko civilizacijo; sčasoma je evropska civilizacija to nevarnost vgradila v svoja izročila, pomembne dogodke, like, kreposti in pregrehe, kot nekaj, s čimer je pretkano življenje« (Papež 2006: 52).

Kako je islam zaznamoval evropsko zgodovino, bi lahko razdelili na dva dela. Prvi je povezan izrecno s širjenjem islama na ozemlje današnje Evrope, spopadi s krščanstvom za prevlado nad temi ozemlji in vero ljudi ter kulturno in civilizacijsko oblikovanje evropske identitete. Drugi del pa je zaznamovan s preseljevanjem muslimanskega prebivalstva na področje Evropske unije predvsem zaradi ekonomskih in/ali političnih razlogov. Priseljevanje muslimanskega prebivalstva vedno bolj narašča, hkrati pa:

postaja vedno bolj jasno dejstvo, da islam v Evropi ostaja prisoten, zato se Evropejci ne morejo več distancirati od razprav o muslimanskem svetu. /.../ Naj jim bo vseč ali ne, postajajo ta vprašanja del njihovega vsakdanjega življenja, čeprav si mnogi to težko priznajo, saj islamski faktor nedvomno predstavlja izziv za predpostavke o evropskem življenju v preteklosti in sedanjosti. Mirno sobivanje islama in zgodovinsko krščanske Evrope ne more biti in tudi nikoli ne bilo samoumevno. Prav tako tudi muslimani ne morejo odkrito sprejeti religijskih načel živi-in-pusti-živeti, ki jih prevzema večina sodobnih Evropejcev» (Davie 2005: 39).

5.3 STRAH EVROPE IN SVETEGA SEDEŽA PRED ISLAMOM

Kot sem nakazala že v prejšnjem podpoglavju, je v Evropi, ki bi jo na tem mestu lahko označila kot Evropsko unijo, še kako prisoten strah pred islamom. Vse od načrtne diskreditacije islama v očeh prebivalstva Evrope, ki jo je krščanska cerkev ustvarila z namenom zanikanja doprinosa islamske kulture in ohranitve ljudstva Evrope pod krščanskim vplivom, se nehote naš pogled na to religijo ne more znatno spremeniti. In hkrati zaradi vse agresivnejšega islamskega fundamentalizma, ki je posledica stoletij zatiranja in prikazovanja skrivljene podobe islama, je strah vse bolj in bolj očiten in seveda upravičen. Malokdo se dejansko poglubi v zgodovinski položaj razmerij med islamom in preostalim svetom, kaj šele, da bi dejansko želeli razumeti dejanja, ki so pripeljala do stanja, v kakršnem se trenutno nahajamo tako na političnem in ekonomskem kot tudi na humanističnem področju v Evropi.

»Fundamentalistične sovražnosti do muslimanov ni priklicala v življenje arabska¹⁴ ekspanzija v sedmem in osmem stoletju. Nasprotno, porodila se je v notranji drami latinskega krščanskega sveta nekaj stoletij po tem, ko so muslimani prvič dosegli evropski polotok« (Mastnak 1998: 25).

¹⁴ Arabski svet zajema regijo, ki ji vlada islam in islamska kultura.

»Vendar pa takrat še ni bilo neke izrazite sovražnosti do muslimanov, ta se je pojavila šele kasneje, v devetem stoletju. Spodbuda za spremembo je prišla iz Rima, kjer je papež Janez VIII. kot del svoje cerkvene politike začel vpeljevati nov, nespravljivo sovražen pogled na muslimane« (Mastnak 1998:33–34).

»Ta sovražnost je postala dediščina Evropejcev, ki jo ti nosijo s sabo in obnavljajo vse do danes, kjer je igrala ključno vlogo pri oblikovanju Evrope kot politične skupnosti« (Mastnak 1998: 41).

Vojvoda de Sully, ki je bil svetovalec Henrika IV in avtor t.i. velikega načrta o francoski hegemoniji nad Evropo pod pretvezo boja proti Turkom¹⁵, je poleg tega, da je z vzdrževanjem ravnotežja sil skušal ohranjati mir v Evropi, kar mu pripisuje avtor kot pozitivno prizadevanje, izkazoval tudi zelo nestrpna stališča do *nevernikov*, kot je poimenoval pripadnike drugih ver, ki niso krščanska. Z izjavami, da je potrebno neverne vladarje z nekrščanskimi pogledi in vrednotami pregnati iz Evrope ter da je nujno *preobraziti nenehne vojne med njenimi različnimi vladarji v neprekinjeno vojno proti nevernikom*, je zelo jasno izražal svojo podporo krščanski Evropi (Mastnak 1998).

Danes so muslimani pogosto prikazani kot neizobraženi, necivilizirani, avtoritarni, fanatični, nestrpni in predvsem agresivni in dominantni v odnosu do žensk. Te predelane in netočne podobe muslimanskega prebivalstva so namerno ustvarjene s strani krščanskih lobijev in jih preko množičnih medijev širijo in utrjujejo. Celo risanke, v katerih prikazujejo muslimane kot čudaške in tuje, so namerno ustvarjene in usmerjajo otroke in mladino v določen tok razmišljanja, ki ni strpen in odprt. Po drugi strani islamski fundamentalisti vse prej kot skušajo popraviti to izrojeno podobo.

V zadnjih desetletjih se je v Evropo, v želji po boljšem življenju, priselilo veliko število muslimanov iz Turčije in Severne Afrike, kar predstavlja v nekaterih državah EU (npr. Nemčiji, Angliji, Franciji) hud pritisk na ekonomijo, predvsem na

¹⁵ Sully je živel v času kralja Henrika IV. v letih 1598-1610 in je tik pred smrtjo izdal Spomine na modro in kraljevsko državno gospodarjenje Henrika Velikega v notranjih, zunanjih in vojaških zadevah, v katerih predstavlja vizijo Evrope in njene ureditve (Toplak: 2003).

zaposlovalno in socialno politiko. To novodobno soočanje z islamom je, v luči morebitne prihodnje širitve na Turčijo in države Jugovzhodne Evrope, zelo aktualno in predvsem zahteva preišljene reakcije Rimskokatoliške cerkve in političnih voditeljev, saj nestrpnost in nacionalizem drastično naraščata.

6. ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE

Evropska unija (v nadaljevanju EU) je odprta za vse evropske države, ki imajo demokratično ureditev, tržno gospodarstvo in upravne zmogljivosti za izpolnjevanje pravic in obveznosti, ki jih prinaša članstvo. Širitev torej ni dokončen proces. Evropska unija je veliko dosegla, odkar se je prvotnih šest držav članic (Francija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Nemčija in Italija) povežalo in leta 1952 ustanovilo Evropsko skupnost za premog in jeklo (ESPJ), leta 1958 pa Evropsko gospodarsko skupnost ter pozvalo narode Evrope z *enakimi ideali, naj se jim pridružijo*.

ESPJ je bila tako uspešna, da se je navedenih šest držav po nekaj letih odločilo, da naredi korak dalje in poveže tudi druge sektorje svojih gospodarstev. Leta 1957 so te države s podpisom rimskih pogodb ustanovile Evropsko skupnost za atomsko energijo (EURATOM) in Evropsko gospodarsko skupnost (EGS).

Države članice so začele odpravljati trgovinske ovire in se lotile oblikovanja "skupnega trga". Leta 1967 so se institucije treh Evropskih skupnosti združile. Od takrat obstaja samo ena Komisija, en Svet ministrov in en Evropski parlament. Člane Evropskega parlamenta so prvotno izbirali nacionalni parlamenti, leta 1979 pa so bile organizirane prve neposredne volitve, ki so državljanom držav članic omogočile, da volijo kandidata po svoji lastni izbiri. Od tega leta se neposredne volitve organizirajo vsakih pet let¹⁶.

V Pogodbi iz Maastrichta, ki je začela veljati leta 1993, je (v členu 49) zapisano, da se lahko Uniji pridruži vsaka država, ki izpolnjuje načela svobode, demokracije, človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države.

¹⁶ Europa (2006): *Zgodovina Evropske unije*. Dostopno na http://europa.eu/abc/history/index_sl.htm (5. januar 2007).

Natančneje so to pojasnili voditelji vlad EU na zasedanju v Kopenhagenu leta 1993, ko so določili osnovne pogoje za članstvo. Nove države članice morajo ob pristopu imeti:

- stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, pravno državo, spoštovanje človekovih pravic in zaščito manjšin;
- delujoče tržno gospodarstvo in sposobnost, da se spopadejo s konkurenco in tržnimi silami v Uniji;
- institucionalno usposobljenost za prevzem obveznosti, ki jih prinaša članstvo, tudi podpore ciljem Unije. Imeti morajo javno upravo, ki je sposobna uporabljati in izvajati zakone EU v praksi.

EU je že sprejela nove članice v zaporednih širitvah. Uvedla je tudi enotni trg in enotno denarno enoto, gospodarski in socialni program pa je razširila še na zunanjo in varnostno politiko. Z vsako širitvijo se poveča kulturna in jezikovna pestrost, ki je posebnost Evropske unije¹⁷.

Krogi širitev EU do danes:

- leta 1952: Belgija, Francija, Nemčija, Italija, Luksemburg, Nizozemska (ustanoviteljice ESPJ)
- leta 1973: Danska, Irska, Velika Britanija
- leta 1981: Grčija
- leta 1986: Španija in Portugalska
- leta 1995: Finska, Švedska in Avstrija
- leta 2004: Ciper, Slovenija, Estonija, Litva, Latvija, Poljska, Češka, Slovaška, Malta, Madžarska
- leta 2007: Romunija in Bolgarija

¹⁷Europa (2006): *Širitev*. Dostopno na http://europa.eu/pol/enlarg/overview_sl.htm (5. januar 2007).

Slika 6.1: države članice Evropske unije, ki jih je 27 po zadnjem širjenju leta 2007, ter kandidatke za vstop v Evropsko unijo, ki so trenutno 3 (Hrvaška, Turčija in Makedonija).

Vir: Wikipedia 2006 (glej opombo št.18).

¹⁸ Wikipedia (2006): *Evropska unija*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Evropska_unija (15. december 2006).

6.1 ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE LETA 2004

Leto 2004 je bilo v Evropskem koledarju prav posebno leto, saj se je Evropski uniji s 1. majem pridružilo deset novih držav članic. Ta širitev je bila največja v zgodovini obstoja EU in je bila zaznamovana kot najuspešnejši projekt širitve proti vzhodu. V tem krogu širjenja so bile namreč v večini sprejete države, ki so bile zgodovinsko vezane na vpliv komunistične Sovjetske zveze.

»Padec vzhodnoevropskih vladavin komunističnih partij je kot eno osrednjih vprašanj izpostavil vprašanje sprememb v družbenem položaju cerkva in religije. Nasprotniki partijskega totalitarizma so (ponekod) že v sedemdesetih, predvsem pa v osemdesetih letih v svoje zahteve po družbenih spremembah vključevali tudi zahtevo po spoštovanju celovite verske svobode« (Smrke 1996: 143).

Smrke predpostavlja, da »kjer se v času vladavine komunistične partije osnovna religijska struktura družbe ni bistveno spremenila, poteka aktualno spreminjanje v znamenju močne tendence k vračanju (obnovi) religijskega monopola dominantne religije/cerkve; kjer pa se je (prek procesov sekularizacije, razcerkvenjenja religioznosti, disolucije dogmatičnih verovanj) religijska struktura družbe bistveno spremenila, se (lažje) vzpostavljajo razmere religijskega trga« (Smrke 1996: 143).

Edini državi, ki nista vpleteni v zgodbo o ločenosti na vzhodni in zahodni blok sta Malta in Ciper. Slednji je zaradi svoje zgodovinske zaznamovanosti z delitvijo na turški in grški del igral pomembno vlogo v dogovarjanju in oblikovanju stališč evropskih držav v odnosu do Turčije.

6.1.1 PRIMER POLJSKE

Poljsko bom predstavila kot najočitnejši primer delovanja Rimskokatoliške cerkve v državah, ki so bile pod komunističnim režimom in so se leta 1989 pričele soočati s tranzicijskim obdobjem, ki je bilo kruto na marsikaterem področju, med drugim tudi na religijskem. To pravim zato, ker v času komunističnega režima država ni delovala po načelih modernega tržnega gospodarstva, mednarodne konkurenčnosti in družbenih tokov, kot so bili prisotni v zahodnih evropskih državah. In prehod iz vzhodnega, komunističnega modela delovanja, na zahodni, kapitalistični, je pomenil veliko breme, tako za državo in gospodarstvo, kot tudi za družbo samo. Cerkev, ki prej ni smela izvajati svoje dejavnosti v tolikšni meri, kot je bilo to v navadi v zahodnih krščanskih družbah, se je odločno borila za svoj status in za ohranjanje vernikov, ki so bili zaradi totalitaristične oblasti ustrahovani in pogosto kaznovani, v kolikor so se versko preveč angažirali.

Davie glede vloge cerkve v državah komunizma v času pred letom 1989, pojasnjuje *da so bile cerkve (krščanske in ostale) potisnjene na rob in so uspešno postale nosilke alternativnega oz. neavtoriziranega spomina. Na ta način so se izognile negativnim konotacijam diskreditirane vlade in razpadajočega centra, vendar so v večini primerov to drago plačale: z odvzetjem stavb, izgubo dohodka in delovne sile, z omejitvijo dejavnosti in ponekod tudi z agresivnim preganjanjem. Te cerkve so v primerjavi s tistimi na Zahodu v novo tisočletje stopile z drugačnimi prednostmi in slabostmi – in z drugačnimi prioritetami* (Davie 2005: 87–88).

Zgoraj navedeno, predvsem opredelitev, da je cerkev vodila alternativo komunistični oblasti, za državo Slovenijo ne velja v celoti, saj je bila v tistem obdobju vključena v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, ki je bila v sporu s komunistično oblastjo v Sovjetski zvezi in je pod vodstvom Tita razvila sistem socialističnega samoupravljanja. Se je pa v Jugoslaviji, tako kot v državah komunističnega režima, strogo ločevalo cerkev od države in celo sankcioniralo tiste, ki so to ali kršili ali preveč izkazovali naklonjenost Rimskokatoliški cerkvi.

»Na Poljskem je bila v času hladne vojne¹⁹ najšibkejša komunistična partija in najmočnejša katoliška cerkev v Evropi« (Zor 2006: 59). Tedanja Sovjetska zveza je z vsemi močmi podpirala nacionalno oblast na Poljskem, kajti delovala je po načelu, da je celotna moč komunizma močna toliko, kolikor je močen njen najšibkejši člen. In ta najšibkejši člen je bila prav Poljska. Ko se je konec osemdesetih v vzhodni Evropi vedno bolj približeval konec komunističnega režima, se je Rimskokatoliška cerkev še izdatno angažirala. Tesno se je povezala z demokratskim gibanjem in odigrala vlogo, ki je v veliki meri podpirala ponovno pluralizacijo poljske družbe. Papež Janez Pavel II, ki je bil že v 70. letih »katalizator in idejni vodja revolucije na Poljskem« (Zor 2006: 59), je uporabil vso svojo avtoriteto, da je pridobil podporo za ponovno legalizacijo Solidarnosti²⁰.

RKC je storila vse, kar je bilo v njeni moči, da je pripomogla k rušenju komunistične oblasti. Po propadu le-te leta 1989, je Cerkev obrnila ploščo, saj je, namesto da bi se še naprej borila proti ideološkemu monopolu in podpirala ideološki pluralizem, začela izkoriščati svoj teokratski vpliv ter tako izkoristila ta svoj ugoden položaj, da je Poljska leta 1989 sprejela zakon, v katerem je RKC dobila status pravne osebe in pravico do udeležbe na izobraževalnem, kulturnem in dobrodelnem področju v tolikšni meri, kot jo sama pač zmore. Prav tega istega leta je RKC zahtevala, da se katoliška cerkev razglasi za državno religijo na Poljskem. RKC je zaradi zunanjepolitičnih in družbenih pritiskov morala ta predlog umakniti in namesto tega je Poljska s Svetim sedežem podpisala konkordat, vendar pa je katoliški vpliv na to državo tako močan, da se čuti na vseh področjih tako državnega delovanja kot tudi družbenega življenja (Ramet 2001).

»Rimskokatoliška Cerkev se je torej v prvih letih postkomunizma na Poljskem vse bolj uveljavljala kot nadustavna in izvenparlamentarna moč nad celo vrsto področij družbenega življenja in političnega odločanja, pa tudi nad področji, ki zadevajo *intimo* tistih, ki niso pripadniki rimskokatoliške cerkve« (Smrke 1999: 158).

¹⁹ S hladno vojno označujemo obdobje po drugi svetovni vojni vse do padca berlinskega zidu, ki je bilo determinirano z bipolarnostjo odnosov v mednarodni politiki – na eni strani ZDA z zahodno Evropo in na drugi strani Sovjetska zveza. Ta ločenost na dva pola je temeljila predvsem na ideologiji.

²⁰ Solidarnost je neodvisni sindikat na Poljskem, ustanovljen leta 1980 in ukinjen leta 1982. Vodil ga je Lech Walesa in je prerasel v obsežno družbeno gibanje.

Poleg političnega vidika pridruževanja bivše komunistične države Evropski uniji pa lahko tu izpostavimo tudi drugi vidik, ki zajema vključitev velike katoliške države v sekularizirano Evropsko unijo. Na eni strani odnos Evropejcev do tradicionalne katoliške Poljske, ki lahko privede do *novoga vala* verske identitete, ter na drugi strani strah poljskih verskih voditeljev pred vplivom sekularizma, ki je skozi leta prežl Evropo. Glede na domneve o moderni družbi kot posvetni družbi, je verjetnost, da se to isto zgodi tudi Poljski, zelo velika in se bo tako preko moderniziranja na vseh ravneh (gospodarskem, socialnem in kulturnem področju) preoblikovala v eno izmed *normalnih evropskih držav* (Casanova 2004).

6.2 TURČIJA NA POTI V EVROPSKO UNIJO

Po podpisu pogodbe o Evropski gospodarski skupnosti leta 1958, se je Turčija že leto kasneje poskušala približati takratni skupini evropskih držav in s tem stopila na dolgo pot približevanja evropskemu klubu držav, ki je vse prej kot lahka, kaj šele, da bi jo ocenili kot zgodbo o uspehu.

V pravni okvir odnosov med Turčijo in Evropsko unijo sodita dva dokumenta, ki sta temeljna, in sicer Pridružitveni sporazum oziroma Sporazum iz Ankare, sprejet septembra leta 1963, ter pogajalski okvir iz leta 2005, s katerim se je končno začel proces pogajanj. V vseh teh letih se je o položaju Turčije veliko razpravljalo, objavljalo razna poročila, izvedlo ogromno študij in priporočil ter navsezadnje tudi razdelilo javnost glede mnenja o tem vprašanju. Dandanes je sila aktualno govoriti o turškem približevanju EU in še bolj zanimivo kakemu strokovnemu sogovorniku zastaviti (že skorajda obrabljeno) vprašanje *Kdaj bo Turčija zadostila kriterijem za vstop v EU?* Pravzaprav bi bilo precej bolje, če bi to vprašanje zastavili malce drugače in sprožili pri evropskih uradnikih nelagodje, skorajda zadrego. Vprašanje bi namreč lahko postavili takole: *Ali obstaja politična volja za vstop Turčije v EU?* O tej »politični volji« bi lahko razpravljali v nedogled. Na splošno pa lahko iz razprav povzamemo sledeče argumente - ki so hkrati vprašanja - ki se odpirajo pri odpiranju vrat Turčiji:

- Turčija zaradi geografske lege ne sodi v Evropo – torej lahko tu odpremo razpravo o geografski razsežnosti Evrope. Dovolj očitno je, da se na tej temi razhaja tako laična kot strokovna javnost. Je pa to lahko še kako pomemben argument – tako

zagovornikov vstopa Turčije v EU, kot nasprotnikov, ki svoje stališče pogosto osnujejo na tezi, da je Turčija del Azije.

- Turčija zaradi prenizke stopnje demokratizacije ni pripravljena in zato ne more vstopiti v EU. Ko bodo (če bodo) upoštevane zahteve EU po bolj demokratičnem sistemu, stabilnem gospodarstvu, spoštovanju človekovih pravic (svoboda govora) in varovanju manjšin (predvsem verskih) ter nenazadnje tudi o javnih medijih, bodo zagotovljena vsaj osnovna izhodišča za nadaljnja pogajanja o pristopu.

- Turčija, dokler ne reši ciprskega vprašanja, ne more pričakovati pozitivnega odnosa EU do morebitne širitve. Kamen spotike je namreč turško nepriznavanje Republike Ciper, saj je mnenja, da ima legitimne pravice nad celim otokom in ne samo nad severnim delom, torej Turško republiko Severni Ciper. Slednje mednarodna skupnost ne priznava, priznava jo le Turčija. V sklopu pridružitvenega procesa mora Turčija implementirati Dodatni protokol k Pridružitvenemu sporazumu²¹, s katerim pa bi Turčija dejansko priznala Republiko Ciper. Turčija je sicer pripravljena ratificirati ta protokol, vendar le v primeru, če EU odpravi izolacijo Turške Republike Severni Ciper.

Vsi zgoraj naštetih razlogi pa zakrivajo evropske strahove o priključitvi velike islamske države v EU. Pri tej temi privrejo na površje vsa razhajanja, sovražnost in strah pred islamom kot drugo največjo monoteistično religijo, ki se je s krščanstvom stoletja borila za ozemlja in vernike. Naj se nekateri vodilni politiki še tako trudijo skriti svoje nasprotovanje sprejetju velike islamske države za vsa objektivna zgoraj naštetih dejstva, pa se ne moremo izogniti njihovim izjavam o povečevanju združevanja Evrope zaradi skupnih vrednot in kulture, ki primarno izhajajo iz krščanstva.

Dejstvo je, da bi se z vstopom Turčije naenkrat priključilo več kot 60 milijonov muslimanov, kar bi posledično pomenilo velik vpliv v vseh institucijah EU. Tradicionaliste in skeptike glede turškega pridruževanja skrbi islamski vpliv na evropsko tradicijo človekovih pravic, enakosti spolov in strpnost, ki bi se lahko odražal preko delovanja v vseh teh institucijah.

²¹ Dodatni protokol Pridružitvenemu sporazumu namreč razširja skupni notranji trg na deset novih članic, ki so vstopile v EU maja 2004, med drugimi tudi Ciper.

Vatikan, kot političen akter v mednarodni politiki, poudarja, da Evropa temelji na krščanskih vrednotah in kulturi in kot taka spoštuje druge vere in narode ter si prizadeva k širitvi EU, hkrati pa želi ohraniti dominantni položaj in si prizadeva za vključitev krščanstva v nadaljnji razvoj EU ter njene dokumente.

Ne moremo mimo izjave sedanjega papeža Benedikta XVI., ki je še kot kardinal dejal:

*The roots that have formed Europe, that have permitted the formation of this continent, are those of Christianity. Turkey has always represented another continent, in permanent contrast with Europe. There were the [old Ottoman Empire] wars against the Byzantine Empire, the fall of Constantinople, the Balkan wars, and the threat against Vienna and Austria. It would be an error to equate the two continents ... Turkey is founded upon Islam ... Thus the entry of Turkey into the EU would be anti-historical.*²²

V prevodu:

Korenine, ki so zasnovale Evropo in ki so dovoljevale oblikovanje tega kontinenta, so krščanske. Turčija je vedno predstavljala drug kontinent, v trajnem nasprotju z Evropo. Bilo je več vojn (star Otomanski imperij) proti Bizantinskemu cesarstvu, padec Konstantinopla, balkanske vojne in grožnja Dunaju in Avstriji. Bila bi napaka, v kolikor bi združili ta dva kontinenta ... Turčija je osnovana na islamu ... to bi pomenilo, da bi bil vstop Turčije v EU protizgodovinski.

Kljub kasnejšem obisku papeža Benedikta XVI. v Turčiji in njegovim spravljivim besedam o tem, da Vatikan pozdravlja namere EU po širitvi in da je Evropa odprta za vse, njegove izjave vseeno puščajo grenak priokus.

Več kot očitno je, da posvetna Evropa še ni pripravljena na širitev Evropske unije na muslimansko Turčijo. Hkrati pa je preko številnih razprav v EU jasno pokazano, da javnost ni enotna, pravzaprav je močno razdeljena, tudi glede osnovnega vprašanja

²²Garton, Timothy Ash (2005): *Christian Europe RIP*. Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/Columnists/Column/0,5673,1464758,00.html> (20. januar 2007).

o svoji kulturni identiteti. Nasproti si stojita dediščina krščanstva in posvetni vrednostni sistem ter kultura. V tem duhu torej papež ne more predstavljati evropskih stališč in ne more govoriti v imenu Evrope ter v imenu prebivalcev in prebivalk Unije (Casanova 2004).

6.3 PRIHODNJA ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE NA JUGOVZHODNO EVROPO

Ob načrtovanju prihodnje širitve na države bivše Jugoslavije, bolje rečeno na države Jugovzhodne Evrope, se ne moremo izogniti predstavitvi nedavne zgodovinske situacije na tem področju, ki so jo zaznamovale vojne med narodi oziroma etničnimi manjšinami. Podpis mirovnega sporazuma iz Dayton ni, kot nekateri zmotno mislijo, trajno uredil odnosov med državami in narodi, kaj šele pomiril napetosti med pripadniki različnih veroizpovedi.

»Vzpon in razpad Jugoslavije²³ je zgodba poskusa premostiti versko-kulturne vrzeli, ki vodijo čez Balkan: med vzhodnim in zahodnim krščanstvom, med latinsko in bizantinsko kulturo, med ostanki habsburškega in otomanskega imperija ter med krščansko Evropo in islamsko Azijo« (Zor 2006: 67).

Po volitvah leta 1990, ko je bila politična situacija v Jugoslaviji že napeta in v duhu odcepitve Slovenije in Hrvaške, se Sveti sedež ni želel preveč aktivno vmešavati v notranjo politiko, saj so imele posamezne republike v Jugoslaviji pravico do izstopa iz federacije. Ko pa se je položaj poslabšal, je Sveti sedež pričel s pozivi po mirnem reševanju sporov, uporabi diplomatskih sredstev za razrešitev nastale situacije in hkrati glasno poudarjal pravico jugoslovanskih republik do samoodločbe²⁴ in spoštovanje človekovih pravic (Zor 2006).

Ko je postalo jasno, da je vojna na območju razpadle Jugoslavije neizogibna, je Sveti sedež »zagovarjal tezo o pravični vojni, kakor sta jo definirala sv. Avguštin in sv. Tomaž Akvinski, in vabil mednarodno skupnost, naj poseže proti Karadžićevim in

²³ Jugoslavija oziroma Socialistična republika Jugoslavija je bila federacija šestih republik (Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija z avtonomnima pokrajinama Vojvodina in Kosovo, Črna gora in Makedonija), ki je bila ustanovljena leta 1943 na II. zasedanju avnoja.

²⁴ Pravica do samoodločbe naroda je osnovna pravica, ki pripada narodu in je zapisana tudi v Ustanovni listini Združenih narodov, ter Deklaraciji sedmih načel.

Mladićevim Srbom v zaščito bosanskih muslimanov« (Zor 2006: 70). S to potezo je papež Janez Pavel II pridobil hvaležnost muslimanskega prebivalstva. Po drugi strani pa je diplomacija Svetega sedeža storila vse kar je bilo v njeni moči, predvsem preko papeževe osebne prelature t.i. Opus Dei²⁵, da je preprečila povezovanje bosanskih muslimanov z drugimi državami in oblikovanje močne muslimanske države Bosne in Hercegovine. »Papeževi svetovalci so opozarjali, da je treba ustaviti srbske pokole v Bosni, da bi skrajnemu islamu preprečili spreminjanje Balkana v evropski Afganistan« (Zor 2006: 70).

Ko so v Daytonu predstavniki Srbije in Črne gore, Bosne in Hercegovine (v nadaljevanju BiH) in Hrvaške podpisali preliminarni mirovni sporazum, se je vsaj začasno končala najbolj kruta vojna po drugi svetovni vojni na evropskih tleh. Ta mirovni sporazum vsebuje tudi načela spoštovanja človekovih pravic in manjšin. Se pa v glavnem ta sporazum navezuje na ureditev razmer v Bosni in Hercegovini, kajti ravno ta država je med vojno trpela najhujše napade na predvsem muslimansko prebivalstvo (Ramet 2001).

Ta vojna je bila označena kot *zadnja križarska vojna* med kristjani in muslimani na evropskih tleh.

Zgodovinsko nezaupanje med muslimani in kristjani je nedvomno eden od razlogov za neaktivnost EU v tistem pomembnem času po razpadu Jugoslavije. Evropska pasivnost do genocida v Bosni se je odražala na hudo poslabšanih odnosih med kristjani in muslimani ne samo v Evropi, temveč po celem svetu.²⁶

Evropska komisija se je *opredelila tudi do vprašanja končnih meja EU* in poudarja, da je slednja prvenstveno opredeljena z njenimi vrednotami in ne z geografskimi mejami. Termin *evropska* združuje geografske, zgodovinske in kulturne elemente, kateri vsi prispevajo k evropski identiteti. Izkušnje z idejami, vrednotami in medsebojnimi zgodovinskimi vplivi ni mogoče skržiti v enostavno formulo in jih mora ovrednotiti vsaka nadaljnja generacija.

²⁵ Verska organizacija laikov, ki ima status osebne prelature katoliške cerkve in ima nalogo ščititi interese Svetega sedeža ter je neposredno odgovoren papežu, saj uresničuje določeno zunanjo politiko, ki jo vodi papež.

²⁶ Muslim and Christian Ties in Europe: Past, Present and Future, <http://i-p-o.org/ice.htm#II#II> (15. 12. 2006).

Hrvaška in Makedonija sta leta 2005 pričeli uradna pogajanja za vstop v Evropsko unijo in s tem pridobili tako želeni status kandidatk. Po mnenju evropskih uradnikov bodo pogajanja dolga in v veliki meri odvisna od sodelovanja in volje obeh držav v tem procesu. Glede datuma začetka pogajanj preostalih držav (BiH, Srbija, Črna gora, Albanija) se nerado govori, saj je potrebno najprej urediti osnove za delovanje pravne države, odpraviti visoko stopnjo korupcije in kriminala ter šele na to pričeti s pogovori o možnem začetku pogajanj. Izpolnjevanje stabilizacijsko–pridružitvenih sporazumov (SAS), ki so ga slednje države podpisale, in pripadajočih trgovinskih protokolov je bistveni element, ki ga bo EU upoštevala pri obravnavanju prošenj za polnopravno članstvo. Prav tako je regijsko sodelovanje med državami tisto, kar želi EU spodbuditi, tako da bodo tudi države Jugovzhodne Evrope, ob morebitnem vstopu v EU, morale delovati po enakih načelih.

Mnogo strokovnjakov je mnenja, da je priključitev vseh držav Jugovzhodne Evrope k EU nujna, saj se bodo le na ta način razrešili oziroma vsaj omilili spori okoli mej med narodi, verskimi skupinami in/ali etničnimi manjšinami.

Po drugi strani pa je veliko takih, ki jih skrbi sprejeti države z notranjimi nemiri, saj bi se le-to lahko preneslo na evropsko raven in bi namesto državnih notranjih problemov to postal evropski notranji problem. Ne smemo namreč pozabiti, da kljub članstvu v EU in s tem odpravi mej ter večje spodbude po sodelovanju, tudi v današnji EU obstajajo nerešeni problemi, kot na primer Severna Irska, Avstrijska Koroška, Baski v Španiji,...

Evropa, ki bi še naprej dopustila Vatikanu poudarjati krščanske korenine in kulturo, bi lahko ogrozila pridruževanje držav z večinsko muslimansko religijo na način, kot se to dogaja tudi Turčiji, ali pa bi povzročila še dodatne asimilacijske pritiske na že tako religijsko nestabilno regijo. Postavlja se vprašanje: če bi Sveti sedež še naprej vztrajal pri krščanski Evropi, ali bi to vplivalo na počutje prebivalcev držav, ki so na poti k EU in ki ne pripadajo Rimskokatoliški cerkvi, pa vendar so del evropske zgodovine in prihodnosti.

7. PRIHODNJA PODOBA EVROPE

Da bi razložili, zakaj se je začela dejanska konstitucionalizacija Evropske unije, ne zadoščajo samo funkcionalistični razlogi, povezani z upravno in ustavno učinkovitostjo. Pravo gibalno ustavodajnega procesa v Evropi ni funkcionalistično, ampak ima močno vrednostno konotacijo in izrazi konceptualni značaj. Z vrednostnega stališča je bila v političnem sistemu, kakršen je evropski – ki je za države članice na ustavni ravni precej zavezujoč - ,zaskrbljujoča odsotnost ustavne legitimacije eden izmed najglobljih razlogov, ki so privedli do odločitve o uradnem oblikovanju ustavnega dokumenta. Nekateri menijo, da sedanja ustavne ureditev ne bi mogla funkcionirati brez uradne Ustave, ki bi vsaj določila, da imajo evropska pravna pravila prednost pred državnimi. Po mnenju drugih bi bili vsi najvažnejši ustavni predpisi Unije prepuščeni na milost in nemilost te ali one države članice, s čimer bi bilo ogroženo načelo enotnosti in enakosti pred zakonom kot seveda tudi urejenost delovanja politične skupnosti. Prisotna je skrb, ki se je ni mogoče znebiti, glede tega, »kako se bo odločilo nemško ali italijansko ali špansko ali katerokoli drugo ustavno sodišče o tej ali oni stvari.« uradna ustava, ki bi imela evropski pouvoir constituant, bi celotno vprašanje enkrat za vselej rešila (Weiler 2005: 114).

Weiler je v svoji raziskovalni razpravi, ki nosi naslov *Krščanska Evropa*, opredelil evropsko ustavo v treh funkcijah – prva funkcija opredeljuje organizacijo državne oblasti in institucionalnih pristojnosti, druga določa odnose med posamezniki in javno oblastjo, v tretji pa opredeljuje ustavo kot da je »nekakšna shramba , v kateri se odražajo in hranijo vrednote, ideali in simboli, s katerimi se določena družba strinja. Potemtakem je ustava ogledalo te družbe oz. bistveni element njenega samorazumevanja in ima temeljno vlogo v opredelitvi nacionalne, kulturne in vrednotenjske identitete naroda, ki jo je sprejel« (Weiler 2005: 34).

In prav na tem področju je prišlo do najširših polemik o vsebini preambul Listine o temeljnih pravicah Evropske unije in Osnutka evropske ustave. Obe namreč v svojih preambulah govorita o širšem konceptu Evrope, o njeni dodani vrednosti na

humanističnem področju. Postavljalo se je vprašanje, ali je omemba Boga in krščanstva, kot temelja evropske identitete, upravičena ali ne.

Lahko bi rekli, da se je javnost razdelila na dva pola – eni, ki so zagovarjali doprinos krščanstva evropskemu vrednostnemu sistemu in kulturi sami, ter drugi, ki so zagovarjali neprimernost te eksplicitne omembe, saj Evropa temelji na večkulturnosti, pestrosti različnih religij in zgodovinskem prepletanju s preostalimi kulturami, ki se v taki ustavi ne bi našli in identificirali svojih korenin kot evropske.

Ne le, da bi z omembo krščanstva zanikali doprinos ostalih identitet in zgodovinskih situacij, prav tako bi naredili krivico, v kolikor bi eksplicitno zanikali kakršno koli omembo krščanstva, saj s tem zanikamo sekularizacijo, ki trdi, da lahko le posvetna nevtralnost zagotavlja osebno svobodo in kulturni pluralizem. Vsiljeni molk ne pomeni le poskusa izbrisa krščanstva ali katere koli druge vere iz javnega kolektivnega spomina, temveč tudi izključitev osrednje komponente osebne identitete mnogih Evropejcev in Evropejk iz javnosti (Casanova 2004).

Tudi politični voditelji so se razhajali v mnenjih. Med drugimi sta se izpostavila nemška kanclerka Angela Merkel in sedanji predsednik italijanske vlade Romano Prodi. Angela Merkel je »med shodom nemških katoličanov v Saarbrücknu /.../ dejala, da živimo na svetu, kjer želimo razumeti druge vere in kulture in se z njimi sporazumevati. To po njenem mnenju vključuje poznavanje in zavedanje lastnih korenin, zato bi bilo škoda, če bi Evropa prezrla to zgodovinsko dejstvo.«²⁷

Romano Prodi pa je leta 2005 v pismu La Repubblica pisal, da »obžaluje, da v novi evropski ustavni pogodbi niso izrecno omenjene krščanske korenine Evrope. Krščanstvo lahko po Prodijevem mnenju prispeva k uveljavljanju načel bratstva in kulturnemu povezovanju, s čimer bi Unija presegla etnično ločevanje in ustvarila novo dobo evropejstva. Nova Evropa je Evropa vrednot, ki so se oblikovale v zadnjih dveh tisočletjih, umetnost mišljenja in življenja, od česar ima korist ves svet.

²⁷ RTV Slovenija (2006): *Merklova za omembo boga v ustavi*. Dostopno na http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=110394 (13. januar 2007).

Krščanstvo ima med temi vrednotami posebno mesto, je še zapisal Prodi in poudaril, da je pri tem vsekakor treba v celoti spoštovati načelo laičnosti²⁸.

Papež Janez Pavel II. je zagovarjal, da je Evropo naredilo krščanstvo in da se Evropa s tem, ko se distancira od krščanstva, oddaljuje sama od sebe. Prav zato je bila polemika o omembi Boga in/ali krščanstva v preambuli evropske ustave za Rimskokatoliško cerkev prioriteta pomena, saj bi s to omembo RKC tudi pravno formalno v združeni Evropi dobila priznanje in potrditev, da ima v Evropi primat in da so ostale religije le sekundarnega pomena in nimajo zgodovinske vrednosti pri oblikovanju današnje moderne Evrope.

Opozicijo kakršni koli omembi krščanstva v evropski ustavi je vodila Francija, po načelih svojega laicité²⁹, saj je zagovarjala, da lahko le na osnovi tega načela Evropa sčasoma sprejme islamsko Turčijo.

Usoda evropske ustave je negotova. Po nekaj neuspešnih referendumih v državah članicah EU (v Franciji in na Nizozemskem) se je politična debata o tej temi ohladila. Evroskeptiki so napovedovali, da je to konec združene Evrope in da je zavrnitev evropske ustave kot njenega temelja za prihodnost jasen pokazatelj pri ljudeh, da ne podpirajo tovrstnega združevanja in *utapljanja* v eni sami t.i. evropski kulturi.

Po drugi strani pa se v zadnjem času, še posebej z nemškim predsedovanjem EU v prvi polovici leta 2007, obeta ponovna diskusija o evropski prihodnosti in dokumentu, ki bo nadomestil zavrnjeno besedilo takrat pripravljene ustave.

²⁸ RTV Slovenija (2005): *Prodi za omembo krščanskih korenin*. Dostopno na http://www.rtvsl.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=81024 (13. januar 2007).

²⁹ Laicité pomeni ostro ločnico med cerkvenimi pristojnostmi in državnimi. Francija to načelo spoštuje že od francoske revolucije in je za njih simbol urejenosti med svetim in posvetnim. Prav zaradi tega načela je francoska ustava ena izmed tistih, ki v svoji preambuli nikjer ne omenja kakršne koli vere, boga ali cerkve.

8. SKLEP

Dajte cesarju, kar je cesarjevega in Bogu, kar je božjega!

S temi besedami bom pričela sklepni del diplomskega dela, s katerim želim prikazati pomembnost religij in institucij cerkve pri oblikovanju skupnega evropskega prostora.

V času rimskega cesarstva, ko je cesar Konstantin oznanil krščanstvo kot vrhovno vero, se verjetno še niso zavedali, kako obsežen proces se je sprožil s povzdigovanjem ene religije nad drugo. Tisočletja in stoletja, ki so pretekla od takrat, so pisala zgodovino evropskih ljudstev v želji za obstanek, za nadvlado nad priseljenimi ljudstvi in njihovimi kulturami.

Krščanstvo, ki je v svoji evoluciji doživelo kar nekaj preobrazb in modifikacij, je narekovalo družbeno življenje in postavljalo družbene norme. Te družbene norme so se skozi čas, prav tako kot cerkev sama, razvijale in prišle do stopnje, ko so se ločile od tradicionalnih krščanskih. Postavlja se vprašanje, v kolikšni meri se ta razvoj dopolnjuje, ujema in po drugi strani razlikuje in si nasprotuje. Vendar na evropski razvoj ne moremo gledati le skozi oči krščanstva, kajti v tem primeru bi pisali zgodovino enostransko in zanemarili druga zgodovinska dejstva, ki jih krščanstvo namerno spregleda, priredi ali jim celo nasprotuje, saj bi to lahko pomenilo nasprotovanje stališčem Rimskokatoliške cerkve glede vloge krščanstva v Evropi.

Ravno zato sem ob bok krščanstvu postavila drugo svetovno religijo – islam. Islam je v svojem razvoju in širjenju proti Evropi s seboj prinesel svojo kulturo. Ta stik z islamskim svetom je Evropi prinesel novo dimenzijo, predvsem v odprtosti kulture, znanosti in medicine. Tedanja evropska družbena ureditev, ki je bila tesno prepletena s krščanskimi nauki in interesi, je na ta *vdor v evropski prostor* gledala s strahom, ki se je v nekoliko spremenjeni obliki ohranil vse do danes. Stoletja vojskovanj v *imenu Boga*, pa naj je šlo za krščanskega ali islamskega boga, so prinesla Evropi strah pred drugačnim.

Hipotezi, ki sem ju postavila v uvodu v katerih trdim, da imata *Rimskokatoliška cerkev in islam velik vpliv na razvoj evropskih integracij* in da *Rimskokatoliška cerkev v odnosu do islama goji superiorno vlogo pri oblikovanju evropske identitete*, lahko na podlagi raziskanega potrdim. Rimskokatoliška cerkev, ki jo zastopa Sveti sedež, se preko povezovanja in sodelovanja z evropskimi državami ter EU izpostavlja v mednarodni politiki ter na podlagi papeških in vatikanskih usmeritev vodi svojo strateško politiko. Islam, ki na drugi strani ni organizacijsko primerljiv z Rimskokatoliško cerkvijo, pa se v novodobni Evropi sooča s povsem drugačno vlogo, kot jo je imel v času islamske ekspanzije v preteklosti, kajti priseljevanje muslimanov v Evropsko unijo postavlja to mednarodno organizacijo v popolnoma drugačno vlogo. Islam je druga največja religija v Evropi in s tem konkurira Rimskokatoliški cerkvi po številu vernikov (podatki kažejo na to, da je v Evropi spreobračanje v islamsko vero v porastu, medtem ko v katoliško nazaduje), obsegu delovanja in vplivom, ki ga ima v mednarodni skupnosti s svojimi izjavami, stališči in rešitvami določenih situacij ali problemov.

Jasno je, da se stališče Rimskokatoliške cerkve do vstopa Turčije v Evropsko unijo ne pokriva z islamskimi stališči, slednji namreč zagovarja priključitev te večinsko muslimanske države in podpira to stališče z argumenti večkulturnosti in zgodovinsko–civilizacijske povezanosti. Na drugi strani Sveti sedež, predvsem v obliki papeževih izjav, zagovarja stališče, da Turčija ne sodi v EU prav zaradi evropske kulture in geografske oddaljenosti, hkrati pa podpira povezovanje z njo v okviru procesa širših evropskih integracij.

Superiornost krščanstva nad islamom, kot ga želi prikazati RKC, se v zadnjem času kaže predvsem v odločni želji RKC po vključitvi krščanske tradicije in Boga v preambulo pogodbe o ustavi za Evropo. S tem, ko bi RKC to dosegla, bi postavila pod vprašaj pripadnost Turčije in Jugovzhodne Evrope k EU.

Islam se na drugi strani v svoji frustraciji drugorazredne religije pogosto netaktično poslužuje agresivnosti v odnosu do drugače verujočih in drugačnih družbenih struktur. Islamski fundamentalizem, ki ga mediji dandanes preveč napihujejo in posplošujejo, dodatno krepi strah Evropejcev in Evropejk in s tem dopušča Rimskokatoliški cerkvi izkoriščanje tega strahu, ki ga obrača v svoj prid.

Združena v različnosti je Evropa pogosto idealistična predstava in predvsem politična retorika, saj se realnost evropskega združevanja kaže v odnosih med ljudmi. To je osnova. Osnova družbe, osnova države in osnova Evropske unije. In če ljudje sami ne sprejmemo drugega kot sebi enakega, potem prenos na višjo raven ni možen.

Kršćanstvo in islam na vprašanje o sobivanju trenutno ne najdeta odgovora. Čeprav obe religiji v svojih temeljih pozivata k strpnosti, je trenutno strpen odnos med njima v evropskem prostoru nemogoč.

EU lahko s svojimi pravno obvezujočimi akti do določene mere prisili države, religije in prebivalstvo k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svobošćin, vendar ne more in nima pristojnosti posegati v intimno sfero.

Prihodnja podoba Evrope ne temelji na vprašanju verske pripadnosti. Verski voditelji ne morejo odločilno vplivati na politično podobo Evropske unije in zastopati interesov njenih državljanov. Zmotno je gledati nazaj in se bati verskega vpletanja v politični in družbeni nivo združevanja, kajti prebivalstvo je skozi stoletja napredka in razvoja izoblikovalo svojo identiteto, ki se ne pokriva z versko.

Vsak se odloča o svojih dejanjih po svoji vesti. In če nas vodi želja po dobrem, potem ni skrbi, da ne bi znali izkoristiti večkulturnosti in v njej najti odgovore na vprašanja drugačnosti, determinirane skozi čas in prostor.

9. SEZNAM LITERATURE

1. *Amsterdamska pogodba*, podpisana 2. oktobra 1997 in začela veljati 1. maja 1999. Dostopna na http://www.uradni-list.si/priloge/RS_-2004-027-00024-MP~P015-0000.PDF (10. oktober 2006).
2. Anderson, Brian C. (2004): *Secular Europe, religious America*. Dostopno na http://goliath.ecnext.com/coms2/summary_0199-5494_ITM (18. maj 2007).
3. Bernik, France (2000): Strpnost in eksistenca. *Nova revija* 19(219/220), 28–34.
4. Bloss, Lasia (2003): European Law of Religion - organizational and institutional analysis of national systems and their implications for the future European Integration Process. Dostopno na <http://ideas.repec.org/p/erp/jeanmo/p0152.html> (10. december 2006).
5. Bulič, Alja (2006): *Katoliška cerkev in Machiavelli: analiza političnega delovanja katoliške Cerkev in njena umestitev v Michavellijeve teorije*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
6. Byrnes, Timothy A. in Peter J. Katzenstein, ur. (2006): *Religion in an expanding Europe*. United Kingdom: Cambridge University Press.
7. Cardini, Franco (2003): *Evropa in islam*. Ljubljana: Založba.
8. Casanova, Jose (2004): Vera, evropske posvetne identitete in evropsko združevanje. *Sodobnost* 68(9/10), 1009–1024.
9. Cvrlje, Vjekoslav (1992): *Vatikanska diplomacija: pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*. Zagreb: Školska knjiga: Krščanska sadašnjost.
10. Česen, Tanja (1999): Oblikovanje nove Evrope: izzivi razširitve Evropske unije – vzhodno in zahodnoevropska perspektiva. *IB revija* 33(1), 104–109.
11. Črnič, Aleš (2001): Teorija in praksa definiranja religije. *Teorija in Praksa* 38(6), 1004–1016.
12. Davie, Grace (2005): *Religija v sodobni Evropi: mutacija spomina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Deklaracija št. 11 o statusu cerkva in nekonfesionalnih organizacij, sprejeta kot aneks k Amsterdamski pogodbi, 2. oktobra 1997. Dostopna na http://www.uradni-list.si/priloge/RS_-2004-027-00024-MP~P015-0000.PDF (6. januar 2007).
14. Društvo: Slovenski katoliški izobraženci. *Katoliška cerkev in združena Evropa*. Dostopno na <http://www.drustvo-ski.si/razno/stres.pdf> (20. september 2006).

15. Europa (2006): *Zgodovina Evropske unije*. Dostopno na http://europa.eu/abc/history/index_sl.htm (5. januar 2007).
16. Europa (2006): *Širitev*. Dostopno na http://europa.eu/pol/enlarg/overview_sl.htm (5. januar 2007).
17. *Evropska socialna listina*, objavljena v Uradnem listu Republike Slovenije št. 24/1999, 10. aprila 1999. Dostopna na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=109> (10. oktober 2006).
18. Gallagher, Michael Paul (2003): *Spopad simbolov: uvod v vero in kulturo*. Ljubljana: Družina.
19. Garton, Timothy Ash (2005): *Christian Europe RIP*. Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/Columnists/Column/0,5673,1464758,00.html> (20. januar 2007).
20. Hauptman, Manica (1998): *Pristop Cipra k Evropski uniji: posebnosti in zadržki*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Hvala, Ivan, ur. (2001): *Država in cerkev: laična država kot jamstvo. Od ogleja do heiderja: politične delitve in odnosi s sosedi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. Janez Pavel II. (2003): *Cerkev v Evropi: posinodalna apostolska spodbuda*. Dostopno na [http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/knjigarna/74637ADD541A0954C1256F340043F650/\\$FILE/CD103.PDF](http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/knjigarna/74637ADD541A0954C1256F340043F650/$FILE/CD103.PDF) (5. januar 2007).
23. Kerševan, Marko (1996): Cerkev v postsocializmu. *Družboslovne razprave* 12(21), 43–56.
24. Kerševan, Marko (2004): Religija ni zasebna zadeva. *Teorija in praksa* 41(3/4), 560–574.
25. Koechler, Hans (1996): *Muslim-Christian Ties in Europe: Past, Present and Future*. Dostopno na <http://i-p-o.org/ice.htm> (15. januar 2007).
26. *Konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1994)*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije št.7-41/1994. Dostopna na <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (10. november 2006).
27. *Listina temeljnih pravic v Evropski uniji*, razglašena v imenu Sveta Evropske unije, Evropske komisije in Evropskega parlamenta, 7. decembra 2000. Dostopna na http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/temeljni_dokumenti/Listina_o_temeljnih_pravicah_EU.doc (10. oktober 2006).

28. *Listina Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev*, sprejeta in razglašena z deklaracijo Sveta Evropske unije, 9. decembra 1989. Dostopna na <http://www.psi.org.uk/publications/archivepdfs/Trade%20unions/TUAPP1.pdf> (10. oktober 2006).
29. Mastnak, Tomaž (1998): *Evropa: med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: SH Zavod za založniško dejavnost.
30. Mastnak, Tomaž (1994): *Islam and the creation of European identity*. Dostopno na <http://www.wmin.ac.uk/sshl/pdf/Mastnak%20-%20Islam%20and%20the%20Creation%20of%20European%20Identity.pdf> (10. januar 2007).
31. Matvejević, Predrag (2004): *Laičnost*. Dostopno na http://www.mladina.si/tehdnik/200428/clanek/sve--evropa-predrag_matvejevic/index.print.html-l2 (20. avgust 2006).
32. Nelsen, Brent F. in James L. Guth (2005): *Religion and Attitudes toward the European Union: The New Member States*. Dostopno na http://aei.pitt.edu/3053/02/EUSA_2005_1.5.doc (10. december 2006).
33. Norris, Pippa in Roland Inglehart (2002): *Islam and the west: testing the Clash of civilizations thesis*. Dostopno na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=316506#PaperDownload (15. januar 2007).
34. *Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo*, objavljena v Uradnem listu Evropske unije, 16. decembra 2004. Dostopno na <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:SL:HTML> (20. september 2006).
35. Papež, Suzana (2006): *Zahod in islam ideologija v diskurzu o dveh civilizacijah*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
36. Počivavšek-Potrč, Mirjam (2003) : Katarza na pripihu tisočletij. *Nova revija* 22(294/250/251), 182–202.
37. Pogačnik, Mateja (2005): *Pridruževanje Turčije Evropski uniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. *Pogodba o Evropski uniji*, podpisana 7. februarja 1992 na zasedanju Sveta Evropske unije in začela veljati 1. novembra 1993. Dostopna na http://www.uradni-list.si/priloge/RS_-2004-027-00024-MP~P014-0000.PDF (10. oktober 2006).
39. Ramet, Sabrina P. (2005): *Thinking about Yugoslavia: scholarly debates about the Yugoslav breakup and the wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

40. RTV Slovenija (2006): *Merklova za omembo boga v ustavi*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=110394 (13. januar 2007).
41. RTV Slovenija (2005): *Prodi za omembo krščanskih korenin*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=81024 (13. januar 2007).
42. Smrke, Marjan (1996): *Religija in politika: spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
43. Stres, Anton (1998): *Cerkev in država*. Ljubljana: Družina.
44. Šabec, Ksenija (2004): Na dnu Evrope ali na vrhu Balkana. *Dialogi* 40(11/12), 49–64.
45. Štok Škapin, Andreja (2003): *Diplomacija Svetega sedeža*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
46. Šturm, Lovro, ur. (2000): *Cerkev in država: pravna ureditev razmerja med državo in cerkvijo*. Ljubljana: Nova revija.
47. Toplak, Cirila (2003): *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Trampuš, Jure (2004): *Krščanstvo da ali ne?* Dostopno na http://www.mladina.si/te dnik/200423/clanek/slo--krscanstvo_da_ali_ne-jure_trampus/index.print.html-l2 (20. avgust 2006).
49. Universität Trier (2001): *Religion Related Norms in European Union Law*. Dostopno na <http://www.uni-trier.de/~ievr/EUreligionlaw/EnglischTeill.pdf> (15. december 2006).
50. Vuga, Martina (1999): Vrednote katoličanov in muslimanov. *Panika* 4(3), 23–26.
51. Zakonjšek, Matej (2005): *Turčija in Evropska unija: analiza odnosov Turčije in Evropske unije od leta 1964 do leta 2004, s poudarkom na izpolnjevanju kopenhagenskih kriterijev za članstvo v Evropski uniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
52. Zor, Polonca (2006): *Varnostna vloga Vatikana v mednarodni skupnosti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
53. Weiler, Joseph H.H. (2005): *Krščanska Evropa: raziskovalna razprava*. Ljubljana: Študentska založba.

54. Weingerl, Aleš (2003): Mednarodnopravna osebnost Svetega sedeža: elementi in izhodišča za njeno presojo. *Bogoslovni vestnik* 63(4), 683–709.
55. Wilson, Kevin, ur. (1995): *The history of the idea of Europe*. Milton Keynes: Open University, London, New York: Routledge.
56. Wikipedia (2006): *Evropska unija*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Evropska_unija (15. december 2006).